

AVH5025

Master i kristendom, studieretning: Metodistisk teologi

***John Wesley og Hans Nielsen Hauge i et komparativt
perspektiv.***

Student: Hilde Augensen

Veileder: Førsteamanuensis Roar G. Fotland

Det Teologiske Menighetsfakultet, vår 2012

Innholdsfortegnelse

1.	Innledning	3
1.1.	Bakgrunn for valg av oppgave	3
1.2.	Problemstilling	4
1.3.	Målsetting	5
1.4.	Metode	6
1.5.	Materiale	7
2.	Biografi	8
2.1.	John Wesley	8
2.1.1.	Kontekst	14
2.2.	Hans Nielsen Hauge	15
2.2.1.	Kontekst	21
2.3.	Kontekst	22
2.3.1.	Herrnhuterne	22
2.3.2.	Halle-pietismen	23
3.	Teologi	24
3.1.	Wesleys teologi	24
3.1.1.	Wesleys inspirasjonskilder	24
3.1.2.	Wesleys forståelse av frelse	25
3.1.3.	Wesleys forståelse av rettferdiggjørelse	28
3.1.4.	Wesleys forståelse av helliggjørelse	31
3.1.5.	Sosiale konsekvenser	34
3.2.	Hauges teologi	39
3.2.1.	Hauges inspirasjonskilder	39
3.2.2.	Hauges forståelse av frelse	41
3.2.3.	Hauges forståelse av rettferdiggjørelse	44
3.2.4.	Hauges forståelse av helliggjørelse	46
3.2.5.	Hauges "Testamente til sine venner"	48
3.2.6.	Sosiale konsekvenser	50
4.	Sammenliknende drøfting	54
4.1.	Kontekst	54
4.2.	Teologi	56
4.2.1.	Frelsen	56
4.2.2.	Rettferdiggjørelsen	61
4.2.3.	Helliggjørelsen	64
4.2.4.	Sosiale konsekvenser	68
5.	Konklusjon	72
6.	Litteraturliste	74

1. Innledning

I dette innledningskapittelet vil jeg presentere bakgrunn for valg av oppgave, problemstilling, målsetting, metode og materiale.

1.1. Bakgrunn for valg av oppgave

Som barn ble jeg “kjent” med Hans Nielsen Hauge. Han er født og oppvokst i mine hjemtrakter, og startet også sitt virke der. Arven etter han var tydelig i lokalsamfunnet. Gården han kom fra er bevart, og har senere blitt et museum.

Han var også på en måte en del av mitt barndomshjem, og jeg har et minne derfra. På et lite bord ved den gode ørelappstolen, lå det en stor, rød bok med tittelen: ”Hans Nielsen Hauge og hans slekt”¹. I den boka stod navnet mitt. Det var stas!

Hans Nielsen Hauge satt fengslet i mange år, blant annet i Gamlebyen i Fredrikstad. Cellen der han satt, var et rom i tilknytning til banken. Hver gang jeg var med til banken, måtte jeg inn å se hvor Hans Nielsen Hauge hadde sittet fengslet. Det var et stusselig rom, og beinlenkene hans lå fortsatt på den dårlige senga. Det gjorde inntrykk på en liten jente, som selv hadde lært om Hans Nielsen Hauge på skolen.

Som voksen ble jeg “kjent” med John Wesley. Det var da jeg gikk fra Den Norske kirke til Metodistkirken. Da ble jeg nysgjerrig på den metodistiske teologien, og oppdaget at dens grunnlegger var en anglikansk prest med navn John Wesley.

Jeg ble fasinert av å lese om hans virke, og hvordan han med sin forkynnelse og sitt sosiale engasjement gjorde livet bedre for de fattige og marginaliserte i England.

Det kan se ut som John Wesley og Hans Nielsen Hauge har noen likhetstrekk ytre sett. Begge hadde sterke åndelig opplevelse som startpunktet for sitt virke. John Wesley hadde sin åndelige opplevelse den 24. mai 1738 da han på et møte i Aldersgate Street hørte Luthers fortale til Romerbrevet. ”... Da kjente jeg mitt hjerte forunderlig varmt...”, skrev Wesley i sin dagbok.² For Hans Nielsen Hauge skjedde det den 5. april 1796, da

---

¹ Bjerknes 1963

² Haddal 1969: 25.

han gikk og pløyde på jordet, og sang "Jesus din søte forening å smake". Hans opplevelse beskrives slik:

Hans sinn ble så oppløftet til Gud at han ikke sanset eller maktet å si hva som forgikk i han. Han var som utenfor seg selv. I sin sjel føler han noe overnaturlig, guddommelig og salig...³

Den ene var prestesønn og velutdannet prest, den andre en ufaglært bondesønn og lensmannsdreng. Den ene anglikaner, den andre lutheraner. Begge ønsket å leve et hellig liv, og kjærligheten til Gud og nesten var det viktigste. Begge var opptatt av sosial urettferdighet. Begge reiste land og strand rundt og forkynte det glade budskap, og overalt hvor de kom samlet de store tilhørerskarer, som igjen dannet vennsamfunn eller små menigheter. De ble begge grunnleggere av en vekkellesbevegelse som mange sluttet seg til. Samtidig med deres forkynnervirksomhet etablerte de flere bedrifter, som skaffet de fattige både et arbeid og et levebrød, og som i tillegg var nyttige bedrifter for landet.

Disse umiddelbare likhetstrekkene har gjort meg nysgjerrig på disse to åndelige lederne, og jeg ønsker å gå dypere inn i deres liv, forkynnelse og lære, for å se om det også er samstemming i deres teologi. Begges teologi utledet til kristendom i praksis.

1.2. Problemstilling

Temaet i oppgaven er teologi i et komparativt perspektiv, og handler om John Wesley og Hans Nielsen Hauges teologi. For Wesley var målet for religionen helliggjørelse⁴, som i praksis betyr å elske Gud og sin neste,⁵ og det dobbelte kjærlighetsbudet var et viktig utgangspunkt.⁶ Hans Nielsen Hauge forkynte et oppgjør med synden i dette livet, og omvendelse til et liv der Jesu evangelium fikk konsekvenser for livsførselen.

---

³ Kullerud 1996: 78.

⁴ Meistad 1992: 434. Helliggjørelse: "Den fornyelsesgjerning som Gud gjør i mennesket ved tro og nåde. Mennesket blir fornyet etter Guds bilde, likeddannet med Kristus og fylt av Guds kjærlighet".

⁵ Collins 2003: 42.

⁶ Bibelen 2011: 1117. Matt. 22,37-39: "Han svarte: "Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og all din forstand." Dette er det største og første bud. Men det andre er like stort: "Du skal elske din neste som deg selv".

Hva betyr frelse for Wesley og Hauge? Hva er deres forståelse av rettferdiggjørelse og helliggjørelse? Samstemmer deres syn på rettferdiggjørelse og helliggjørelse? Hvordan mener Wesley og Hauge at et kristenliv skal leves? Kan de ha hentet inspirasjon til sin teologi fra felles kilder?

Dette er spørsmål som jeg ønsker å finne svar på i denne oppgaven, og som danner grunnlaget for problemstillingen:

Hva er likhetstrekkene i John Wesley og Hans Nielsen Huges teologi?

1.3. Målsetting

Målet for oppgaven er å få kunnskap om likheter og ulikheter ved teologien til John Wesley og Hans Nielsen Hauge, som et bidrag til diskusjonen om det kan være mer fellestrekk innenfor de forskjellige kirkelige konfesjonene og deres teologi, enn vi er klar over.

Jeg ser det som interessant også fra et personlig ståsted. Hans Nielsen Hauge og John Wesley er representanter for hvert av de kirkesamfunnene som jeg har tilhørt, og de blir begge på en måte også en del av min troshistorie. Hauge er den som startet vekkelses- og lekmannsbevegelsen i Norge, som senere bl.a. ble til organisasjonen "Det lutherske Indremisjonsselskap", i dag "Normisjonen". De fleste av de lutherske organisasjonene er en frukt av Hans Nielsen Hauge. Wesley er metodistenes kirkefar. Metodismen startet som en vekkelsesbevegelse innenfor den Anglikanske kirke i England, og ble senere til et eget kirkesamfunn. Med denne oppgaven håper jeg å finne fram til likhetene i den metodistiske og den lutherske/haugianske teologien.

1.4. Metode

Denne oppgaven vil være en systematisk teologisk oppgave, med noe teologihistorie. Den vil være en litteraturstudie, hvor jeg sammenlikner John Wesley og Hans Nielsen Hauges teologi ut i fra skriftlige kilder, og drøfte om det er likhetstrekk i deres teologi. Det betyr at jeg må tolke tekster, og bruke en hermeneutisk metode. Hermeneutikk handler om å tolke og forstå. Det handler om både å tenke gjennom hva som skal til for å forstå teksten, og om hvilke metoder som kan brukes for å få tak i tekstens mening. Forståelse er å gjenskape den forståelsen, eller mening, som forfatteren selv hadde av saken.⁷ Hermeneutikken skal hjelpe meg til å gi tekstene mening i den tiden og den konteksten jeg lever i nå, som er en helt annen tid enn da Wesley og Hauge levde. Den skal hjelpe meg til å skape min egen mening.

I dette studiet tar jeg utgangspunkt i skrevne tekster for å forsøke å forstå hva forfatterne vil formidle. Heidegger mener at forståelsen alltid har noen forutsetninger som den møter teksten med. Det handler om at vi har med oss en for-forståelse som grunnlag for ny forståelse. Heidegger bruker betegnelsen "Den hermeneutiske sirkel". Gadamer videreutvikler Heideggers begrep om den hermeneutiske sirkel: "Sirkelen beskriver hvordan forståelsen fullbyrder seg som en vekselvirkning mellom overlevering og tolkens forståelse".⁸ For min oppgave betyr det at jeg har med meg en for-forståelse av hva tekstene inneholder. Når jeg leser tekstene i lys av denne for-forståelsen virker tekstene tilbake, og bekrefter eller avkrefter min forståelse.⁹ Gadamer er også av samme mening som Heidegger om at menneskets ståsted og fordommer¹⁰ er med og bestemmer måten vi oppfatter og forstår ting på. For å få frem tekstens sannhet er det også viktig å møte sine egne fordommer om teksten med andres fordommer og tekstens mening.

Oppgaven er delt inn i fem hoveddeler. I den innledende delen presenteres bakgrunn for valg av oppgave, problemstilling, metode og materiale. Oppgavens hoveddel består av kapitlene 2-4. Kapittel 2 er en presentasjon av biografien til Wesley og Hauge, samt et punkt om deres kontekst. I kapittel 3 presenterer jeg teologien til Wesley og Hauge, og har valgt å presentere deres forståelse av frelsen, rettferdiggjørelsen og

---

⁷ Henriksen 2006: 16.

⁸ Henriksen 2006: 221.

⁹ Henriksen 2006: 190.

¹⁰ Forutgitte meninger

helligjørelsen. Kapitlet har også et punkt med presentasjon av deres inspirasjonskilder og de sosiale konsekvensene av deres virke. I kapittel 5 drøfter jeg Wesley og Huges biografi, inspirasjonskilder, teologi og sosiale konsekvenser, for å se om det finnes likhetstrekk. I kapittel 5 besvarer jeg spørsmålet fra problemstillingen.

1.5. Materiale

Jeg vil bruke sekundærlitteratur for å beskrive biografien og teologien til både John Wesley og Hans Nielsen Hauge, og der det er mulig vil jeg supplere med primærkilder. Av sekundærkilder om John Wesley vil jeg bl.a. bruke *John Wesley, A Theological Journey* av Kenneth J. Collins, *Frelsens veg* av Tore Meistad, og *John Wesley's Social Ethics, Praxis and Principles* av Manfred Marquardt. Når det gjelder Hans Nielsen Hauge vil jeg bl.a. bruke *Hans Nielsen Hauge, Biografi* (i to bind) av Sverre Norborg, *Hans Nielsen Hauge. Mannen som vekket Norge*, av Dag Kullerud og *Tro og lydighet. Hans Nielsen Huges kristendomsforståelse* av Andreas Aarflot.

Både Wesley og Hauge har skrevet en rekke prekener, bøker og skrifter. For Wesleys del er mye av både hans prekenes og bøkens skrevet etter teologiske temaer, som f.eks. *The Scripture Way of Salvation, Justification by Faith and Christian Perfection*. Prekenene uttrykker Wesleys teologi, og er fortsatt viktige dokumenter for Metodistkirkens lære. Jeg tenker også å bruke deler av hans bok *A Plain Account of Christian Perfection*. Den gir en forklaring på Wesleys lære om kristen fullkommenhet. Hauge derimot har ikke skrevet prekenes og skrifter etter teologiske temaer, men drøfter temaer som frelse, rettferdiggjørelse og helligjørelse i flere sammenhenger. Et viktig dokument av Hauge, spesielt når det gjelder hans forståelse av helligjørelsen, er *Hans Nielsen Huges testamente til sine venner*. Dette dokumentet skrev han før han døde, og han beskriver der hvordan hans venner skulle forvalte hans "åndelige formue" etter hans død.

2. Biografi

I dette kapittelet vil jeg presentere John Wesley og Hans Nielsen Hauge ved en kort biografi om dem begge. Jeg gjør dette fordi biografi og teologi henger sammen. Teologi oppstår ikke av seg selv, men i en vekselvirkende prosess med den som skaper teologien. Jeg har også med et punkt om deres kontekst. Dette for å gi et lite innblikk i de politiske, kirkelige og sosiokulturelle forholdene på Wesley og Hauges tid.

2.1. John Wesley

John Wesley var et av 19 barn i en søskenflokk der 11 vokste opp, og ble født den 17. juni 1703 i Epworth, en liten landsby i Lincolnshire i England. Begge foreldrene hadde en puritansk¹¹ bakgrunn, og var medlemmer av the Church of England.

Susanna Wesley var hjemmeværende med barna, og hennes oppdragelse var streng og preget av regelmessighet på alle områder. Allerede som ettåringer fikk barna ris, og måtte lære seg "å gråte stille". Hun mente at barn best kunne formes dersom dets egenvilje kunne overvinnnes så tidlig som mulig¹². Hun satte kunnskap høyt, og barna fikk undervisning hjemme 6 timer pr. dag¹³. Barna lærte mye i sin mors skole, og den viktigste lærdommen var, i følge mor Susanna, "den sanne religions prinsipper. John Wesleys far Samuel var prest i the Church of England i tredje generasjon.¹⁴

Natt til 9. februar i 1709 opplevde familien Wesley en dramatisk brann i sitt hjem i Epworth, og John Wesley ble reddet fra flammene på en mirakuløs måte. Moren Susanna vektla denne hendingen stor betydning, og det samme gjorde også etter hvert John Wesley. Mens prestegården ble gjenoppbygget, ble barna plassert hos naboer og venner, og lærte seg i den perioden ord og handlinger som mor Susanna ikke likte. Dette jobbet hun for å avlære dem i etterkant.¹⁵ Hun gikk systematisk og metodisk til verks, og innførte bl.a. ukentlige timer til personlige samtaler med hvert enkelt barn.¹⁶

---

¹¹ Puritaner: Engelske protestanter som i det 16. og 17. århundre ville rense rester av katolisisme ut av kirken. Person med strenge moralkrav. "Fremmed-ordbok for kryssordlødere". 1988. Dreyers Forlag.

¹² Haddal 1966: 10 og Collins 2003: 17.

¹³ Collins 2003: 17.

¹⁴ Haddal 1966: 12.

¹⁵ Collins 2003: 19.

¹⁶ Haddal 1966: 17.

Susanna startet også søndagsskole i deres hjem, noe hennes mann var sterkt imot fordi hun var kvinne. Dette var John Wesleys første møte med kvinner som forkynte Guds ord, og han fikk allerede da en forståelse for at Gud også kan bruke kvinner i Ordets tjeneste.¹⁷

I 1714, vel 10 år gammel, fikk John et stipend av hertugen av Buckingham, og ble sendt til Charterhouse kostskole i London.¹⁸ John anså seg selv som kristen på denne tiden, og bygde sin kristendom og frelse på følgende grunnlag: “1) han var ikke fullt så fæl som andre mennesker, 2) han hadde fremdeles litt godhet igjen for religionen, 3) han leste Bibelen, gikk regelmessig i kirken og ba sine bønner.”¹⁹

I 1720, 17 år gammel, startet han studier på universitetet i Oxford, ved Christ Church College.²⁰ Han studerte filosofi, klassisk litteratur, teologi og språk.²¹

I 1725 leste John en bok av den anglikanske presten Jeremy Taylor som kom til å få stor betydning for han, det var boken “Rules and Exercises of Holy Living and Holy Dying”²². Også bøker som “Christian Perfection” og “A Serious Call to a Devout and Holy Life” av den anglikanske mystikeren William Law fikk stor betydning for han.²³ William Law var også en periode hans teologiske mentor.²⁴ Gjennom denne litteraturen fikk Wesley en bedre forståelse av det kristne livets dynamiske perspektiv og dets klare målsetting. Collins sier at “ved å lese à Kempis, Taylor og Law fikk Wesley en klar forståelse for hva målet for religion er, som er helliggjørelse eller hellighet, og som er å elske Gud og sin neste”.²⁵

For å kontrollere sitt eget liv begynte Wesley å skrive dagbok. Han skrev to forskjellige dagbøker, “The Journal”, som var beregnet på offentligheten, og “The Diary”, som kun var til hans eget bruk. Dagbøkene vitner om et regelmessig og strukturert liv, både for

---

¹⁷ Haddal 1966: 18.

¹⁸ Collins 2003: 25.

¹⁹ Collins 2003: 26. Egen oversettelse.

²⁰ Collins 2003: 27.

²¹ Haraldsø 1997: 213.

²² Collins 2003: 33.

²³ Collins 2003: 40.

²⁴ Collins 2003: 85.

²⁵ Collins 2003: 42. Egen oversettelse

kropp og sjel. Han laget regler for seg selv om alt fra bønn og andakt til å unngå å spise krydret mat!²⁶

I 1725, 22 år gammel, bestemte John seg for å bli prest, og den 19. sept 1725 ble han innviet til diakon. Tre år senere, den 22. sept. 1728, ble han ordinert til prest.²⁷ Den 17. mars 1726 ble John valgt til "Fellow" ved Lincoln College i Oxford. En ærefull stilling med mange fordeler, både økonomisk og faglig. Han underviste da i logikk, gresk og filosofi. I 1727 fullførte John den akademiske graden MA, Master of Arts.²⁸

En periode var han hjemme i Epworth og jobbet motvillig som hjelpeprest sammen med sin far, som var blitt syk. Oktober 1729 ble han tilbakekalt til Oxford, da "Fellows" måtte ivareta sine plikter personlig. John var glad for å slippe tjenesten som menighetsprest.²⁹

Da John kom tilbake til Oxford etter perioden som menighetsprest, hadde broren Charles og noen venner av ham dannet en "Holy club". John sluttet seg til denne klubben, og ble etter hvert også dens leder. Det var ønsket om å leve et hellig liv og et organisert fromhetsliv som førte til denne klubben. Medlemmene delte jevnlig nattverd sammen, de ba sammen, og studerte og konverserte over teologiske bøker. Gruppen fikk mange klengenavn, deriblant "Metodister", et klengenavn som etter hvert ble til et hedersnavn!³⁰

I følge Collins holdt Wesley 1. nyttårsdag 1733 en av sine mest velformulerte og teologisk mest betydningsfulle taler, i St. Mary`s, Oxford. Det var en tale over brevet til Romerne 2.29, og het "The Circumcision of the heart". Den handlet om hellighet og kristen fullkommenhet. Mange år senere, i boka *A Plain Account of Christian Perfection*, som kom ut i 1777, understreket Wesley at omskjæring av hjertet er det samme som kristen fullkommenhet.³¹

I 1734 ble John bedt av sin far, som hadde sviktende helse, om å komme til Epworth og hjelpe han med prestedtjenesten der. Faren hadde et ønske om at John skulle føre arven som prest videre i Epworth. John hadde svært lite lyst til dette, og begrunnet det med at

---

²⁶ Haddal 1966: 31.

²⁷ Collins 2003: 42.

²⁸ Collins 2003: 38 – 39.

²⁹ Collins 2003: 43.

³⁰ Collins 2003: 43.

³¹ Collins 2003: 49.

han hadde større mulighet til å oppnå fremgang i hellighet i det miljøet han befant seg i, i Oxford.³²

Da John Wesley i 1735 fikk spørsmål fra The Corpus Christi College i Oxford om å reise til Georgia som misjonær, reiste han hjem til sin mor Susanna og diskuterte saken med henne. Med morens velsignelse takket han "ja" til utfordringen om å være misjonær i Georgia, og hans begrunnelse var ønsket om å frelse sin egen sjel, og at han kunne leve mer hellig der enn t.o.m. i Oxford, England.³³

Den 14. oktober 1735 gikk John, sammen med sin bror Charles og noen flere fra "The Holy Club", om bord i seilskuta "Simmonds", som skulle frakte dem til Georgia. Kolonien Georgia var opprettet som et fristed, både for de som måtte forlate England p.g.a. konfrontasjoner med den anglikanske kirke, og andre som måtte flykte landet av en eller annen grunn. Sammen med dem om bord var 26 "Herrnhutere" fra Herrnhut i Tyskland.³⁴ Under overfarten til Georgia kom de ut i en sterk storm, og Wesley registrerte at de tyske passasjerene ikke ble redde under stormen, men satt sammen og sang lovsanger. Wesley, som selv var svært redd under stormen, forklarte sin redsel som et tegn på at han ikke hadde rett tro og tillit til Gud, og bestemte seg for å finne ut av det.³⁵

Målet med reisen til Georgia var å misjonere blant indianerne, hvilket John Wesley så som en mulighet for å skape kristne helt fra bunnen av, etter modell av de første kristne, som Wesley var svært opptatt av på den tiden. Men i stedet for indianermisjon ble det prest blant nybyggerne i Savannah, og senere også Fredricia, som ble Wesleys arbeid i Georgia. Det ble en vanskelig tid, og komforten og tryggheten i Oxford kjentes langt borte. Wesleys måte å være prest på førte til frustrasjon, smerte og opposisjon blant stedets befolkning, og oppholdet ble på ingen måte en suksess.³⁶ Et ulykkelig kjærlighetsforhold til Sophia Hopkey ble også en del av oppholdet i Georgia³⁷, og en skuffet Wesley returnerte til England i desember 1738.³⁸

---

³² Collins 2003: 51.

³³ Collins 2003: 55.

³⁴ Collins 2003: 56.

³⁵ Collins 2003: 58.

³⁶ Collins 2003: 67.

³⁷ Collins 2003: 73.

³⁸ Collins 2003: 77.

Tilbake i England møter Wesley Peter Bøhler, en av lederne i Brødremenigheten, eller Herrnhuterne som de også kaltes. Han hadde, som tidligere nevnt, stiftet bekjentskap med tilhengere av Brødremenigheten på vegen over til Georgia. Bøhler lærte Wesley at det var nødvendig å ta imot frelsen ved tro, som en gave som man ikke kan gjøre seg fortjent til. Wesley innså at han ikke hadde den frelsende tro, og vurderte å slutte å preke. Bøhler ga han da et godt råd: "Forkynn tro til du har den selv, deretter vil du forkynne tro fordi du har den!" Wesley fulgte dette rådet.³⁹ Sammen med Bøhler og noen fra den Anglikanske kirke dannet Wesley i 1738 et "Religious society", et selskap, som ble kalt "Fetter Lane Society". Det var basert på anglikansk lære, men etter herrnhutisk mønster. De møttes hver uke, og delte det kristne livet med hverandre etter 11 strenge regler.⁴⁰ Intellektuelt hadde Wesley godtatt rettferdiggjørelse ved tro, og startet også å forkynne dette i de anglikanske kirkene, men opplevde snart at den ene kirken etter den andre ble stengt for han. Da Wesley endelig trodde at han hadde et budskap å forkynne, hadde han ikke lenger noen å forkynne det for.⁴¹

Det var først den 24. mai 1738 at budskapet om rettferdiggjørelse ved tro ble hans egen erfaring. Wesley var på et møte i et "Society" hos Brødremenigheten i Aldersgate Street, der Luthers fortale til Romerbrevet ble lest. Mens Wesley hørte dette bli lest, "Kjente jeg mitt hjerte forunderlig varmt", beskriver Wesley selv i sin dagbok, og videre:

Jeg kjente at jeg virkelig stolte på Kristus og på Kristus alene til min frelse, og en visshet ble meg gitt om at han hadde tatt bort mine, nettopp mine synder og frelst med fra syndens og dødens lov.⁴²

Opplevelsen i Aldersgate Street ble en viktig erfaring for Wesley, og fikk stor betydning både for hans teologi og hans eget fromhetsliv.

Våren 1738 reiste Wesley til Tyskland, bl.a. til Marienborn og Herrnhut, for å se og oppleve mer av de troende som hadde hatt så stor betydning for hans egen kristne utvikling. I Marienborn hadde han samtaler med grev Zinzendorf, herrnhuternes leder,

---

³⁹ Collins 2003: 81. Egen oversettelse

⁴⁰ Collins 2003: 83.

⁴¹ Collins2003: 84.

⁴² Collins2003: 89 + Haddal 1969: 25-26.

og han møtte mange mennesker som var blitt frelst fra både ytre og indre synd. Målet for turen var å se stedet der de kristne bor.⁴³

George Whitefield, en av de tre store herrene i "The Holy Club", var også misjonær i Georgia. Han var en av sin tids mest veltalende predikanter, og hadde startet å forkynne i friluft, og utfordret sin venn John Wesley til å overta arbeidet med å preke for gruvesamfunnet i Kingswood da han selv måtte reise tilbake til Georgia. Wesley hadde vanskelig for å se seg selv, en høykirkelig prest, å preke Guds ord i friluft. Whitefield klarte å overtale Wesley, og den 2. april 1739 prekte han for ca. 3000 mennesker på en slette utenfor Bristol. Kirkene var stengt for han, men slettene lå åpne, og folk kom og hørte han preke.⁴⁴

Dette arbeidet kom til å bety mye for den metodistiske vekkelsen. Wesley så på den metodistiske bevegelsen som en fornyelse av den engelske kirken, og hadde håpet på støtte fra presteskapet. Det fikk han ikke, og dermed startet han å utdanne lekpredikanter. Prestene i den anglikanske kirke så ikke med blide øyne på den metodistiske vekkelsen, og kritiserte spesielt lekpredikantenes mangel på utdanning.⁴⁵ Det kom også til uenigheter om teologiske spørsmål i "The Fetter Lane" Society. Dette førte til at Wesley og et tyvetalls andre forlot "the Society", og begynte å holde møter ved "The Foundry". Disse uenighetene førte også til et brudd med Herrnhuterne, og Wesley. Grev Zinzendorf uttalte i 1745 at han og hans folk "hadde ingen forbindelse med Mr. John og Charles Wesley".⁴⁶

Fordi John Wesley var en "Fellow", var regelen at han skulle preke i Oxford etter et turnussystem. I 1744 holdt han prekenen "Scriptural Christianity" i St. Mary's, som vakte stor vrede blant de geistlige ved Oxford, og som førte til at Wesley ble fratatt retten til å preke ved universitetet.⁴⁷

John Wesleys liv som leder av den metodistiske vekkelsen og som evangelist fungerte godt, men hans privatliv var vanskeligere. Wesley hadde en idè om at han ville være

---

⁴³ Collins: 98.

⁴⁴ Collins 2003: 103 + Haddal 1969: 29.

⁴⁵ Collins 2003: 109.

⁴⁶ Collins 2003: 112. Egen oversettelse.

⁴⁷ Collins 2003: 127.

mer nyttig for Gud som en gift mann enn som singel, og giftet seg etter hvert med enken Mary Vazeille. Det viste seg ganske raskt at et familieliv ikke så lett lot seg kombinere med Wesleys livsstil og reisevirksomhet, og ekteskapet fungerte dårlig.⁴⁸

Wesley prekte ofte, og det er regnet ut at han holdt ca. 40.000 prekener i løpet av sitt liv. Han brukte aldri notater, men prekenene var logisk bygd opp, og dermed enkle å huske. De var bibelsk forankret, og helt uten illustrasjoner og humor.

Wesley skrev 231 originale verker, og de mest sentrale er hans dagbøker, hans prekener, og hans kommentarer til det Nye Testamentet.⁴⁹ Han utga også bøker av andre forfattere, og i verket *A Christian Library* samlet han skrifter om praktisk teologi av ulike forfattere, som han mente det var nyttig å lese.⁵⁰

John Wesley døde i sitt hjem 2. mars 1791⁵¹, og ble gravlagt ved City Road Chapel i London. Det var da 313 metodistpredikanter og 76.968 metodister i Storbritannia.⁵²

2.1.1. Kontekst

John Wesley levde nesten hele det 17. århundre, et århundre med store forandringer i England. I følge Richard P. Heitzenrater er det også kontrastenes århundre, og han peker på motsetningene mellom ytterlighetene: fattig og rik, jakobitter og republikanere, rasjonalisme og entusiasme, umoral og dyd.⁵³

1700 tallet er tiden mellom to viktige revolusjoner, vitenskapsrevolusjonen⁵⁴, som foregikk på 1500/1600 tallet, og den industrielle revolusjon⁵⁵, som startet midt i Wesleys levetid. Den industrielle revolusjon medførte en endring fra det tradisjonelle jordbrukssamfunnet til et urbanisert industrisamfunn.⁵⁶ Med den industrielle revolusjon

---

⁴⁸ Collins 2003: 168.

⁴⁹ Haddal 1969: 30-32.

⁵⁰ Collins 2003: 174.

⁵¹ Collins 2003: 268.

⁵² Haddal 1969: 35.

⁵³ Heitzenrater 1989: 34.

⁵⁴ <http://histhorie.tumblr.com/post/536539593/vitenskapsrevolusjonen>: "Renessansens brudd med kirkens idealer. Markerer en generell sekularisering og en økt tro på menneskets evne til å finne forklaringer."

⁵⁵ http://snl.no/den_industrielle_revolusjon: "Betegnelse for en hurtig industrialisering med de derav påfølgende forandringer i samfunnsforholdene. Særlig brukt om industrialiseringen i England i siste del av 1700 tallet og begynnelsen av 1800 tallet."

⁵⁶ Reksten 1993: 347 og 398

oppstod det også store sosiale problemer, med mye fattigdom og nød, som Den engelske kirke ikke klarte å møte. Den metodistiske vekkelsen derimot, engasjerte sterkt også når det gjaldt sosialt arbeid, og ble viktig for den engelske befolkningen i denne tiden.⁵⁷

Opplysningstiden, ca. 1580 – 1800⁵⁸, er også en viktig del av Wesleys samtid. Opplysningstiden regnes for den moderne tid, og er preget av bevisstheten om brudd med fortiden og med tradisjonen. Å ta vare på tidligere tradisjoner er ikke lenger viktig. Fornuften bestemmer hva som er rett og gyldig. Individualismen er sentral i opplysningstiden, og medfører bl.a. at religiøse sannheter ikke lenger regnes som felles sannheter. Individet slutter seg til religiøse sannheter på bakgrunn av egen overbevisning.⁵⁹

Opplysningstidens ideer kom på flere måter i konflikt med kirkens lære, og ulike teologiske retninger oppstod. Deriblant deismen, som vektla det naturlige og fornuftige, og dermed var langt på siden av den opprinnelige kristendommen. Den manglet en religiøs appell som kunne få folk engasjerte, og virket mer religiøst sløvende enn vekkende.⁶⁰

2.2. Hans Nielsen Hauge

Hans Nielsen Hauge ble født på gården Hauge på Rolvsøy i Tune prestegjeld den 3. april 1771, som nr. 5 i en søskenflokk på 10. Foreldrene, Maria Olsdatter og Niels Mikkelsen, gav barna et gudfryktig hjem som var preget av pietistisk fromhet. De levde under dårlige kår på et lite småbruk.⁶¹ Barna lærte tidlig at et menneske er til for å arbeide, og levde i et arbeidsfellesskap under Guds tukt og i Guds omsorg. I følge Norborg var Hans Nielsen Hauge ingen glad gutt, og tok lite del i de jevnaldrenes

---

⁵⁷ Haraldsø 1997: 213

⁵⁸ Haraldsø 1997: 204.

⁵⁹ Henriksen 2006: 137-139.

⁶⁰ Haraldsø 1997: 212.

⁶¹ Norborg 1966: 8.

aktiviteter. Helt fra han var liten kjente han seg som “et særstykke av et menneske”.⁶² Han ønsket å være en kristen, og prøvde å leve etter de ti bud.

Hauge måtte som ung gutt være med å tjene til familiens økonomi, og han ble lært opp til å strikke vanter! Norborg sier han ble en mester i strikkekunsten, og skillingene han tjente på vantene ga Hauge en følelse av å være til nytte.⁶³ Hauge var en intelligent gutt. Etter datidens oppfatning trengte ikke bønder mye skolegang, og skolegangen Hauge fikk var ganske primitiv, men han lærte å lese, skrive og regne, og gjorde det godt på skolen. Han ville lære for å komme seg fram i livet.⁶⁴

Haugefolket var trofaste kirkegjengere. I 1778 fikk Tune prestegjeld ny sokneprest, som het Gerhard S. Seeberg. Han så Tune som sin misjonsmark, og drev menigheten etter Herrnhutisk mønster, som han hadde tilegnet seg gjennom Brødremenigheten og dens leder, grev Zinzendorfs skrifter. Tunefolket var fornøyd med den måten de levde som kristne, og lot seg ikke påvirke av den nye presten.⁶⁵ Men Seeberg hadde merket seg Hans Nielsen Hauge, og mente også at han burde tenke på å bli prest. Hauge kom etter hvert på et vis under hans innflytelse.

Da Hauge var rundt tretten år holdt han på å drukne. Han var med faren og den eldre broren Ole for å hente høy på den andre siden av elven. Båten kantret og alle falt i vannet. Faren trodde Hans var død da han og Ole trakk han livløs opp av vannet, men etter iherdige opplivingsforsøk ble det liv i gutten igjen. Hauge sier selv at han i ulykken opplevde en stor dødsangst, og undret seg i ettertid over Guds store nåde som hadde berget han. Han grublet stadig over åndelige ting, og startet å lese kristen oppbyggelseslitteratur, som det var et godt utvalg av på Haugegården. Der fantes mye litteratur fra pietismens gullalder, bl.a. av Luther, Johann Arndt og Pontoppidan. Han leste også historier om martyrene, “kristne helteskikkelser som levde og døde på overmenneskelige åndshøyder”⁶⁶. Disse historiene gjorde et sterkt inntrykk på han, og han kjente seg også noe igjen i martyrenes liv.

---

⁶² Norborg 1966: 17.

⁶³ Norborg 1966: 19.

⁶⁴ Norborg 1966: 20.

⁶⁵ Norborg 1966: 25.

⁶⁶ Norborg 1966: 27.

I 1787 ble Hauge konfirmert i Tune kirke av kapellan Hammer. Konfirmasjonsdagen var en stor dag for Hauge, og han bestemte seg da for å være en kristen, og mente selv at han lyktes med det. Han hadde lite å utsette på seg selv på det moralske plan.⁶⁷

Med konfirmasjonen var barndommen og skoledagene forbi, han var nå i de voksnes rekke, og måtte finne seg et inntektsgivende arbeid. En tid var han lensmannsdreng i Tune. Dette stemte dårlig med de fremtidsplaner Hauge hadde, men uten odelsrett og utdanning var det ikke mange muligheter han hadde for annet arbeid.⁶⁸ Likevel var det etter hvert handel Hauge startet med. Den økonomiske utviklingen i Norge på 1700-tallet hadde skapt et stadig økende behov for kjøpmenn, og kjøpmannsveien stod åpen for driftige ungdommer som ønsket å arbeide seg opp i samfunnet. Hauge hadde stor tro på seg selv, og startet med småhandel, slakt, og kjøp og salg av hester. Han gjorde det godt som handelsmann, og klarte å samle seg et par hundre riksdaler, som ikke var mye penger, men Hauge håpet pengene ville bidra til at han en gang ville bli en rik mann på et høyere borgerlig nivå.⁶⁹

Hauge flyttet en tid til Fredrikstad, og tok tjeneste som slaktersvenn. Her kom han i dårlig selskap, og lot seg friste til et liv "verden lik", han spilte kort, drakk alkohol og gikk på skytebane. En gang drakk han seg også til sin store forskrekkelse full, og da lovet han Gud at han aldri mer skulle drikke alkohol. Foreldrene ba han etter hvert om å flytte hjem igjen, og som den lydige sønnen han var, gjorde han det. Det var en skuffet og lite glad ung mann på snart 25 år som kom tilbake til hjembygda. Mest skuffet var han over sitt eget åndelige forfall.⁷⁰

Hauge kjempet med motstridende følelser og lyster i sitt indre. På den ene siden ønsket han å søke Gud og leve etter hans bud og gode vilje, men samtidig strevde han for å oppnå jordisk rikdom og ære. Hans kirkegang var til liten hjelp, den ga ingen svar på hans indre kamp. Selv anså han seg selv ikke som en stor synder, og opplevde heller ingen befrielse hverken ved skrifte eller ved nattverdbordet.

Da Hauge kom tilbake fra Fredrikstad fant han folket i bygda i religiøst opprør på grunn av sokneprest Seeberg. Han hadde regjert sognet i 17 år uten å nå fram til sine

---

⁶⁷ Norborg 1966: 28+36.

⁶⁸ Norborg 1966: 30.

⁶⁹ Norborg 1966: 33.

⁷⁰ Norborg 1966: 34-35.

sognebarn, og hadde nå også innført streng kirketukt. Mange ble nektet adgang til nattverdbordet. Det medførte at bygdas menn krevde han avsatt, og den 11. september 1795 ble Seeberg fradømt sitt embete.⁷¹ I etterkant av Seebergs avgang oppstod det en stor og vanskelig konflikt mellom Seeberg og Hans Nielsen Hauge.

Den 5. april 1796 ble en merkedag i Hans Nielsen Huges liv. Den dagen hadde en han er åndelig opplevelse som forandret hans liv, og som fikk stor betydning for hans videre virke. Han gikk på jordet med ploegen og sang salmer, som han ofte gjorde. Denne dagen sang han "Jesus din søte forening å smake", og da han hadde sunget andre verset:

Styrk meg rett kraftig i sjelen der inne,
at jeg kan kjenne hva Ånden formår,
ta deg til fange min tale og sinne,
led meg og lokk meg, så svak som jeg går.
Meg og hva mitt er, jeg gjerne vil miste,
når du alene i sjelen må bo,
og seg omsider på døren må liste,
hva som forstyrrer min inderlig ro.⁷²

beskriver han på denne måten, 20 år etter, hva han opplevde:

da ble mitt sinn så oppløftet til Gud, at jeg ikke sanset meg, eller kan si hva som foregikk i min sjel; for jeg var utenfor meg selv [...] Jeg fikk en inderlig, brennende kjærlighet til Gud og min neste, og et ganske forandret sinn; en sorg over alle synder, en begjærighet at menneskene skulle bli delaktige med meg i samme nåde [...] Da gjenglød det i mitt indre: Du skal bekjenne mitt navn for menneskene, formane dem til å omvende seg og søke meg mens jeg finnes, og kalle på meg når jeg er nær og rører ved deres hjerter, så de kunne bli omvendt fra mørket til lyset.⁷³

Denne opplevelsen åpnet øynene til Hans Nielsen Hauge, og han forstod at han måtte overgi seg til Gud for at Ånden skulle få virke i han. Dette ga han også en kjærlighet

---

⁷¹ Norborg 1966: 39.

⁷² Norborg 1966: 46.

⁷³ Magnus 1996: 20. Hauge i *Om religiøse følelser og deres verd.*

både til Gud og hans medmennesker. Etter hvert ble også søsknene og moren omvendt, og det første haugianske vennsamfunnet var en realitet.⁷⁴

Etter åndsopplevelsen i april 1796 startet Hauge å forkynne, og det ble vekkelse i Tune. Mange fryktet hans forkynnelse og prøvde å motarbeide han, men lyktes ikke med det.⁷⁵ Han startet med å forkynne i hjemmene i Tune etter mønster av det pietistiske bibelsamvær, såkalte konventikler.⁷⁶ I 1797 utvidet Hauge sin forkynnervirksomhet til andre steder på Østlandet, som Moss, Kristiania, Drammen og Kongsberg, og fikk her mange nye tilhengere. I starten av sin virksomhet informerte Hauge ofte prestene på de stedene han var om møtene han holdt, men det utviklet seg etter hvert et motsetningsforhold mellom prestene og Hauge, og informasjonen om møtene tok slutt. Det førte til at Hauge på grunn av sin forkynnervirksomhet ble fengslet for første gang i Fredrikstad i julen 1797.⁷⁷

Våren 1798 utvidet han igjen sin forkynnervirksomhet. Han reiste til Hedemarken og til Bergen. Myndighetene hadde på denne tiden begynt å overvåke Hauge, og han ble innkalt til forhør hos politimesteren i Bergen, og ble truet med fengsel dersom han fortsatte å holde møter.⁷⁸ Siden reiste han også til andre steder på Vestlandet, til Trøndelag, og så langt nord som til Tromsø.⁷⁹ De fleste av sine reiser gjorde Hauge til fots. Vekkelsen bredte seg, og myndighetenes holdning skjerpet seg. Hauge ble stadig arrestert på bakgrunn av Løsgjengerloven, som nå var utvidet til også å omfatte reisende predikanter.⁸⁰

Hauge skrev mange bøker og skrifter, og den første boken, "Verdens Daarlighet" skrev han rett etter åndsopplevelsen i 1796.⁸¹ Et viktig skrift for det haugianske samfunn er "Christendommens Lærdoms Grunde" som kom ut i 1800. Det består av en rekke oppbyggelige skrifter som Hauge selv hadde hatt stor nytte av, i tillegg til en del av hans egne, og sine venners brev.⁸² Hauge så store muligheter for misjon ved bøker og

---

⁷⁴ Norborg 1966: 46-47.

⁷⁵ Norborg 1966: 52-53.

⁷⁶ Aarflot 1971: 19.

⁷⁷ Aarflot 1971: 20.

⁷⁸ Aarflot 1971: 22.

⁷⁹ Magnus 1996: 82.

⁸⁰ Aarflot 1971: 24.

⁸¹ Aarflot 1971: 23.

⁸² Aarflot 1971: 27.

skrifter, og mer enn 200 000 eksemplarer av hans verker ble spredt rundt i hele Norges land. Det var et helt teologisk bibliotek, og omfattet bl.a. en salmebok, en postill, en bønnebok og en bibelkommentar.⁸³

Hans Nielsen Hauge ble arrestert ti ganger, og siste gang den 24. okt. 1804. Myndighetene ville stoppe Hauges forkynnervirksomhet, og la følgende fire hovedsaker til grunn for arrestasjonen: 1) Brudd på løsgjengerloven, 2) Brudd på handelsloven, 3) Brudd på trykkefrihetsloven og 4) Brudd på konventikkelplakaten.⁸⁴ Rettssaken mot Hauge varte i ti år, og den endelige dommen falt den 23. desember 1814.⁸⁵ Dommen lød på en pengemulkt på 1000 Riksdaler og en frifinnelse.⁸⁶ De harde fengselsforholdene hadde påført Hauge flere sykdommer, og det var en svekket Hauge som i 1811 fikk flytte inn i nyinnkjøpte Bakke gård ved Akerselva, mens rettsforhandlingene ennå pågikk. Her samlet han igjen sine tilhengere til møter.⁸⁷

Tidlig i sin forkynnerkarriere hadde Hauge tatt et standpunkt om ikke å gifte seg og stifte familie, da han så det vanskelig å forene familieliv med den reisevirksomhet hans kall medførte. Etter det lange fengselsoppholdet var helsen til Hauge så dårlig at han ikke lenger kunne være reisepredikant, og han endret sitt standpunkt om ekteskap og familie. Den 27. januar 1815 giftet Hauge seg med sin husholderske Andrea Andersdatter Nyhus. Den 12. desember 1815 fikk de sønnen Andreas, men Andrea døde i barselseng. I 1817 giftet han seg på nytt med Ingeborg Marie Olsdatter. De fikk tre barn sammen, men alle døde som barn.⁸⁸

Våren 1817 kjøpte Hauge storgården Bretvedt i Aker. Den ble haugianernes åndelige sentrum. Her døde også Hans Nielsen Hauge den 29. mars 1824, og på hans gravstein kan disse ord fortsatt leses:

Han levede i Herren, Han døde i Herren, Af Jesu Naade modtager han Salighed..⁸⁹

---

⁸³ Aarflot 1971: 32

⁸⁴ Aarflot 1971: 33-35.

⁸⁵ Norborg 1970: 11.

⁸⁶ Norborg 1970: 195.

⁸⁷ Aarflot 1971: 40.

⁸⁸ Aarflot 1971: 42

⁸⁹ Norborg 1970: 233.

2.2.1. Kontekst

Norge på 1700 tallet, som da var i statlig styre med Danmark, var preget av stabilitet både politisk og kirkelig/religiøs, og den lutherske tro var statsreligion. Innenfor disse stabile rammene skjedde det likevel viktige og interessante endringer. Kirken ble påvirket av to sterke kulturhistoriske bevegelser, pietismen og opplysningsbevegelsen. Pietismen var en kirkelig bevegelse som hadde vokst fram innenfor tysk lutherdom på slutten av 1600 tallet, og daværende konge i Danmark-Norge, Christian VI, innførte Halle-pietismen som statspietisme i Danmark-Norge i 1734.⁹⁰ Opplysningsbevegelsen var i utgangspunktet ikke noen kirkelig bevegelse, den var både antiteologisk og antiklerikal, men satte likevel spor etter seg i kirke-Norge.⁹¹

Med statspietismen kom det mange lover og forordninger, som ville gjøre de pietistiske reformkravene gjeldende med politiske midler. Hovedmålet var en "kristelig opplæring" av folket i en pietistisk ånd. Et viktig tiltak var "Konfirmasjonsloven av 1736".⁹² Erik Pontoppidans katekismeforklaring, "Sandhed til Gudfryktighed" ble i 1738 innført som lærebok for konfirmasjonsundervisningen.⁹³ Andre viktige forordninger var "Helligdagsforordningen" som kongen utstedte i 1735, og som påla alle tvungen kirkegang, og "Konventikkelplakaten av 1741". Konventikkelplakatens mål var å holde kontroll med den stadig økende private møtevirksomheten. Blant mange forordninger påla den prestene å holde kontroll med lekmenn som holdt private religiøse møter, og den forbød omreisende predikantvirksomhet. Det var sokneprestens jobb å se til at "Konventikkelplakaten" ble overholdt.⁹⁴

Statspietismen i Norge var forbi fra midten av 1700 tallet, men dens idealer dukket opp igjen på 1800 tallet hos Haugianerne, og senere i Indremisjonen.⁹⁵

Hauge var en representant for opplysningstidens mennesketype. Han hadde en bevisst vilje til å møte og forstå menneskene i deres egen livssituasjon, og en positiv innstilling til det nye som skjedde i samfunnet. Han fikk også gradvis et sterkere engasjement i praktiske oppgaver, og ble en inspirator og foregangsmann på flere felt innenfor både

---

⁹⁰ Oftestad/Rasmussen/Schumacher 2005: 156.

⁹¹ Oftestad/Rasmussen/Schumacher 2005: 145.

⁹² Oftestad/Rasmussen/Schumacher 2005: 157.

⁹³ Oftestad/Rasmussen/Schumacher 2005: 160.

⁹⁴ Oftestad/Rasmussen/Schumacher 2005: 163.

⁹⁵ <http://snl.no/pietisme>

jordbruk, industri og handel.⁹⁶ Hauge søkte å finne en teoretisk begrunnelse for sin økonomiske aktivitet innenfor den pietistiske læren, og den “bibelske forvaltertanken” var grunnlaget for hans økonomiske virksomhet. Han var mye drevet av sitt eget ønske om sosial vekst, men ved sitt mot motiverte han også andre til å gjøre endringer i sitt sosiale liv.⁹⁷

2.3. Kontekst

2.3.1. Herrnhuterne

I 1722 kom en liten gruppe innvandrere fra Mähren til Sachsen. De tilhørte brødrsamfunnet “De bömiske brødre”, som ble dannet etter en konflikt mellom to böhmer-grupper på 1420/1430 tallet. Konflikten handlet om fri preken og utdeling av nattverd til legfolk.⁹⁸ “De bömiske brødre” hadde flyktet på grunn av forfølgelse, og slo seg ned på godset Bertelsdorf, som var i Nicolaus Ludwig von Zinzendorfs (1700-1760) eie. Her grunnla de en koloni de kalte Herrnhut, som betyr å stå under Herrens vern.

Etter hvert kom flere flyktninger til godset, og det oppstod motsetninger og uro. Zinzendorf ønsket å skape ro og orden i kolonien, og organiserte “Den fornyede brødremenighet” i 1727. Menigheten hørte til den lutherske landskirken i Sachsen, men holdt også egne møter på godset Bertelsdorf. Zinzendorf ble leder av menigheten, og utviklet en egen liturgi etter oldkirkelig mønster. Menigheten ble etter hvert et eget kirkesamfunn, og fikk egen kirkeforfatning i 1775.

Zinzendorfs teologi preget brødremenigheten. Forsoningen var det sentrale, men avvek fra Halle-pietismen, som krevde bot, dom og fortapelse før omvendelse og gjenfødelse. Herrnhuterne mente at man kunne komme til Jesus uten bot og botskamp. Mange sluttet seg til herrnhuterne, og etter hvert oppstod det brødremenigheter både i England, Nederland, Irland og Nord-Amerika.⁹⁹

---

⁹⁶ Aarflot 1971: 62.

⁹⁷ Aarflot 1971: 63.

⁹⁸ Haraldsø 1997: 132.

⁹⁹ Haraldsø 1997: 210.

2.3.2. Halle-pietismen

Den tyske presten Philip Jakob Spener (1635-1705) regnes som pietismens far. Spener var en tid prest i Frankfurt. Som en konsekvens av kirkelig forfall og likegyldighet etter trettiårskrigen, begynte Spener i sine prekener å rette søkelyset mot vanekristendom, og begynte å tale for et personlig engasjert kristenliv. Han begynte å holde læreprekener over enkel kristendomskunnskap, og samlet kristne til husmøter, også kalt konventikler, der det ble lest fra Bibelen og samtalt om søndagens tekst. Hovedpoenget for pietismen var at Guds ord måtte være det sentrale både i enkeltmenneskers og menighetens trosliv.

Spener var også en pioner for det allmenne prestedømme, og lot lekfolk få større plass og betydning i kirkens liv. Etter hvert fikk den pietistiske vekkelsen innpass i det tyske kirkelivet, og vant mange tilhengere. Den pietistiske vekkelsen ble videreført av August Hermann Francke (1663-1727) i Halle. Francke var både prest, universitetslærer og professor i teologi. Francke hadde en omvendelsesopplevelse med botskamp og bønn som han gjorde til mønster for frelestilegnelsen. Han oppfordret også til en from livsstil preget av bibellesning, bønn, arbeidsvilje, nøysomhet og avstand fra "verdslige" aktiviteter, som f.eks. teater, dans og kortspill. Målet var en religiøs fornyelse av menneskene, der hensikten var at det enkelte menneske skulle bli frelst og leve ut sin tro i gode gjerninger i verden. Halle-pietismen ble ofte kalt statspietismen, fordi konger og andre statsledere innførte den som den lutherske kristendomsform i sine riker.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Haraldsø 1997: 207-208.

3. Teologi

I dette kapittelet vil jeg presentere John Wesley og Hans Nielsen Hauges teologi. Jeg har valgt å presentere deres forståelse av det mest grunnleggende i kristendommen, frelsen, rettferdiggjørelsen og helliggjørelsen. Til å begynne med vil jeg presentere deres inspirasjonskilder, av den grunn at teologi oppstår i en vekselvirkende prosess med den som skaper den, og den teologien vedkommende er påvirket av. Fordi begge tjenester førte til et sosialt engasjement i hvert sitt land, har jeg også med et punkt om sosiale konsekvenser.

3.1. John Wesleys teologi

Da John Wesley ikke har utgitt en samlet fremstilling av sin lære om frelse, rettferdiggjørelse eller helliggjørelse, vil jeg bruke sekundærlitteratur av noen av den senere tids teologer, i tillegg til et utvalg av hans prekener, brev og andre skrifter, som grunnlag for min fremstilling av Wesleys forståelse av frelse, rettferdiggjørelse og helliggjørelse. Når det gjelder helliggjørelsen så Wesley den også som delaktighet i guddommelig natur, men av plasshensyn kommer jeg ikke til å presentere og drøfte dette.

3.1.1. John Wesleys inspirasjonskilder

Wesley hentet inspirasjon til sin teologi fra forskjellige tradisjoner, som i følge Runyon er puritanismen, den anglikanske kirke, den lutherske pietisme, romersk katolisisme og den østlige ortodokse tradisjonen.¹⁰¹

Begge Wesleys foreldre var oppvokst i puritanske hjem, og det ble lest puritansk litteratur også i Wesleys barndomshjem.¹⁰² Mye inspirasjon hentet Wesley fra den anglikanske kirke, som han selv tilhørte. Wesley beholdt sin lojalitet til den anglikanske kirke hele sitt liv, og hadde ingen intensjon om å danne et nytt kirkesamfunn. Han så på metodismen som en vekkelsesbevegelse innenfor den anglikanske kirke.¹⁰³ I sitt barndomshjem ble Wesley også presentert for romersk katolsk litteratur, da begge hans

---

¹⁰¹ Runyon 1998: 208.

¹⁰² Runyon 1998: 208.

¹⁰³ Runyon 1998: 209.

foreldre leste skrifter av de katolske mystikerne. Wesley hadde selv med katolsk litteratur i sin *Christian Library*.¹⁰⁴ Wesley var også tydelig påvirket av den østlige mystikeren Makarios, noe han skriver om i sin dagbok.¹⁰⁵ Wesley og Makarios har en felles praktisk teologi, og de har begge et felles driv mot fullkommenhet som mål for det kristne livet.¹⁰⁶ Også når han snakker om synd i sin preken “The Scripture Way of Salvation” henviser Wesley til Makarios.¹⁰⁷ En siste kilde til teologisk inspirasjon har Wesley hentet i den lutherske pietismen, som han fikk kjennskap til ved herrnhuterne. De var opprinnelig tyske pietister, og det var av disse Wesley ble overbevist om at rettferdiggjørelsen kun skjer ved troen alene.¹⁰⁸

Wesley hadde en solid teologisk utdannelse fra universitetet i Oxford, som naturligvis også var viktig for utformingen av hans teologi. Også hans åndelige opplevelse i Aldersgate Street den 24. mai 1738 fikk stor betydning for Wesleys teologi.

3.1.2. John Wesleys forståelse av frelse

Wesley har skrevet flere prekener om frelse, men i følge Maddox er det i sin preken “The Scripture Way of Salvation” Wesley best beskriver sin frelseslære¹⁰⁹, og jeg velger å beskrive Wesleys forståelse av frelse for en stor del ut i fra den prekenen.

I innledningen til prekenen sier Wesley at målet med Jesu religion er frelse ved tro.¹¹⁰

Han begynner prekenen med en forklaring på hva frelse er:

What is salvation? The salvation which is here spoken of is not what is frequently understood by that word, the going to heaven, eternal happiness. [...] It is not a blessing which lies on the other side death, or [...] in the other world. [...] “Ye *are* saved.” It is not something at a distance: it is a present thing, a blessing which, through the free mercy of God, ye are now in possession of. [...] (it) might be extended to the entire work of God, from the first dawning of grace in the soul till it is consummated in glory.¹¹¹

---

¹⁰⁴ Runyon 1998: 212.

¹⁰⁵ Kimbrough 2002: 164.

¹⁰⁶ Kimbrough 2002: 164.

¹⁰⁷ Kimbrough 2002: 164.

¹⁰⁸ Runyon 1998: 211.

¹⁰⁹ Maddox 1994: 143.

¹¹⁰ Outler 1985: 153. Wesleys Sermon 43.

¹¹¹ Outler 1985: 156

Wesley beskriver frelse som en nærværende ting som omfatter hele Guds verk. Frelse er Guds nåde, og i begrepets mest omfattende betydning, omfatter det alt som skjer i et menneske ved den forutgående nåde.¹¹² Det handler om alt det som drar et menneske mot Gud. Wesley refererer til den frelse som apostelen snakker om, som består av to deler, rettferdiggjørelse og helliggjørelse, og han forklarer rettferdiggjørelse som tilgivelse, hvor målet er Guds fred og glede.¹¹³ Samtidig som mennesket blir rettferdiggjort starter også helliggjørelsens gradvise arbeid. Mennesket blir født på nytt, det skjer en virkelig og relativ forandring, det blir fornyet ved Guds kraft, og kjenner Guds kjærlighet i sitt hjerte. Det får Kristi sinnelag.¹¹⁴ Mennesket blir mer og mer død for synden, og mer og mer levende i Gud. Det går fra nåde til nåde! Konsekvensen blir at det tar opp sitt kors og fornekter enhver fornøyelse som ikke leder til Gud. Mennesket går mot fullkommenhet, sier Wesley, og i denne forbindelsen betyr fullkommenhet kjærlighet.¹¹⁵ Frelsen omfatter alt det Gud gjør for, i og med mennesket fra unnfangelsen og helt frem til det får del i Guds herlighet i himmelen.

Flere teologer har de senere årene tolket og beskrevet Wesleys teologi, og en av dem, Theodore Runyon, beskriver at Wesley sammenlikner frelsens prosess med et hus. Vindfanget er den forutgående nåde, døra er rettferdiggjørelsen, og rommene i huset, hvor vi er kalt til å bo, er helliggjørelsen.¹¹⁶ Dette får assosiasjoner til det protestantiske begrepet "ordo salutis", frelsens orden, men Maddox mener at det er riktigere å kalle Wesleys dynamiske frelsesprosess for "via salutis", frelsens veg. Wesley brukte også selv ordet "way", jfr. "The Scripture Way of Salvation", når han beskrev frelsesprosessen. Wesley var opptatt av den indre gjensidige avhengigheten de forskjellige stadiene imellom.¹¹⁷ Frelsens veg har disse stadiene: 1) syndserkjennelse, 2) omvendelse, 3) rettferdiggjørelse, 4) den nye fødsel, 5) helliggjørelse og 6) herliggjørelse.¹¹⁸ Det er ikke plass i denne oppgaven til å gå detaljert inn på hvert av stadiene, men rettferdiggjørelse og helliggjørelse kommer som egne punkter senere i oppgaven.

---

¹¹² Outler 1985: 156. Wesleys Sermon 43

¹¹³ Outler 1985: 157-158. Wesleys Sermon 43

¹¹⁴ Outler 1985: 158. Wesleys Sermon 43

¹¹⁵ Outler 1985: 160. Wesleys Sermon 43

¹¹⁶ Runyon 1998: 27.

¹¹⁷ Maddox 1994: 157-158.

¹¹⁸ Meistad 1992: 82 osv.

Wesley berører også spørsmålet om synd i denne prekenen, og understreker at synden fortsatt finnes hos den som er frelst, men at synden ikke lenger har makt over personen.¹¹⁹ I følge Maddox forstod Wesley frelse ved tre dimensjoner: 1) frelse fra syndens straff, 2) frelse fra syndens plage, 3) frelse fra syndens nærvær og alle dets effekter (eskatologisk funksjon).¹²⁰ Når Gud frelser et menneske begynner en forvandlings-prosess i mennesket, en utvikling mot frigjøring fra syndens makt i mennesket.

Den forutgående nåde er viktig for frelsen i følge Wesley. Meistad forklarer forutgående nåde slik: "Før et menneske tenker på Gud, tenker Gud på og har omsorg for dette mennesket".¹²¹ Ved den forutgående nåde kommer Gud alle mennesker i møte. Gud virker på menneskene med sin Ånd, Gud bevisstgjør menneskene at de er syndere, og Guds Ånd lar menneskene forstå at Gud er den eneste som kan hjelpe. Guds forutgående nåde gjør at mennesket blir dratt mot Gud for å finne frelse.¹²² For Wesley er det også en annen side ved den forutgående nåde som er like viktig, og det er dens evne til å gjøre menneskene bevisste på at de kan "erkjenne Guds vilje og kraft til å velge å gjøre det gode".¹²³ Wesley forankret den allmenne etikken i Guds nåde, og ikke i menneskenes egne krefter.¹²⁴

Wesleys forståelse av frelsen er kosmisk orientert, og ikke individualistisk, og er en gjenopprettelse av hele skapningen til sin opprinnelige tilstand. Den omfatter alt Gud har skapt, både menneske som individ, samfunnet og naturen.¹²⁵

Til slutt i prekenen drøfter Wesley om frelse skjer gradvis eller øyeblikkelig: "But does God work this grest work in the soul *gradually* or *instanteously*?"¹²⁶ Wesley svarer på sitt eget spørsmål at frelsen muligens skjer gradvis hos noen, men at det er ønskelig, og Guds vilje, at den skjer øyeblikkelig. Han oppfordrer til å vente på frelsen hver dag, hver time og hvert øyeblikk. Wesley understreker her tre viktige momenter ved frelsen: "forvent den gjennom tro, slik som man er, og forvent den nå!" Han avslutter prekenen

---

¹¹⁹ Outler 1985: 165. Wesley's Sermon 43.

¹²⁰ Maddox 1994: 143.

¹²¹ Meistad 1992: 69.

¹²² Meistad 1992: 69.

¹²³ Meistad 1992: 70.

¹²⁴ Meistad 1992: 70.

¹²⁵ Meistad 1992: 295.

¹²⁶ Outler 1985: 168. Wesley's Sermon 43.

med en oppfordring om å ta imot Jesus som Frelser akkurat nå. ”Jesus er klar. Han er alt du behøver. Han venter på deg. Han er på døra!”¹²⁷

3.1.3. Wesleyes forståelse av rettferdiggjørelse

For Wesley var rettferdiggjørelse hva Gud gjør for mennesket, og Guds grunnleggende handling når Gud frelser. Den har sitt utgangspunkt i skapelsen og syndefallet. Etter syndefallet var menneskets forhold til Gud preget av skyld, men Gud elsket fortsatt mennesket, og møtte det med nåde i stedet for dom og straff. Gud lot Jesus lide og dø, og bar på den måten fram et soningsoffer for menneskenes synd. Gud ga mennesket en mulighet til å komme tilbake til Han.¹²⁸ Rettferdiggjørelsen er det punktet som markerer oppgjøret med fortiden og starten på den nye begynnelsen som den som tror har i Jesus Kristus. Nøkkelordet i rettferdiggjørelsen er tilgivelse,¹²⁹ og tro er den eneste nødvendige betingelsen.¹³⁰ Underlig nok, i følge Cobb, har ikke Wesley sin egen mening om rettferdiggjørelsen, men sluttet seg til den Anglikanske kirkes offisielle doktrine. Det har vært diskutert om det var for å beskytte seg selv fra anklager om kjetteri at Wesley inntok det standpunktet, men dette blir avvist av Cobb. Doktrinen om rettferdiggjørelsen var meget viktig for Wesley.¹³¹

Det har vært mye diskusjon innenfor den vestlige teologien om rettferdiggjørelsen skjer ved troen alene, eller om den også har sammenheng med vår personlige hellighet. Reformatorene var enige om at Gud tilgir synderen av tro, og ikke av gjerninger. Guds tilgivelse er ikke noe vi fortjener, men er bare Guds nåde.¹³²

Wesley fulgte reformatorenes synspunkt om at gjerninger ikke er nødvendig for rettferdiggjørelsen. Mennesket kan ikke gjøre seg fortjent til Guds tilgivelse, som er basert på to forhold, et ytre og universelt og et indre og personlig. Det ytre og universelle er Jesu verk, og det indre og personlige er tro. Ved sin død og oppstandelse gjorde Jesus det mennesket selv ikke kan gjøre.¹³³ I sin preken “On Working Out Our

---

¹²⁷ Outler 1985: 168-169. Wesleyes Sermon 43. Egen oversettelse”.

¹²⁸ Meistad 1992: 85.

¹²⁹ Meistad 1992: 86.

¹³⁰ Meistad 1992: 88.

¹³¹ Cobb 1995: 85.

¹³² Cobb 1995: 84-85.

¹³³ Cobb 1995: 85.

Own Salvation” beskriver Wesley nådens virke på “frelsens veg”, og konkluderer med at rettferdiggjørelsen befri mennesket fra syndens skyld og gjenoppretter forholdet til Gud. Helliggjørelsen befri mennesket fra syndens makt og fører mennesket tilbake til Guds bilde.¹³⁴ Men Wesley mente at rettferdiggjørelse også handler om anger, og at anger kommer før tro. Wesley mente at det ikke var mulig med tro uten anger. Man må erkjenne behovet for tilgivelse før en kan ta til seg tilgivelse. Han mente at anger er en betingelse for tro, men at tro likevel er den eneste betingelsen for rettferdiggjørelse. Rettferdiggjørelse er ikke bare en objektiv tilgivelse, bare en kognitiv tro, men også menneskets erfaring av å være tilgitt, på linje med opplevelsen Wesley selv hadde i Aldersgate. Wesleys forståelse av tro og tilgivelse handler om at Guds tilgivelse ikke vil være effektiv i et menneskes liv uten at mennesket har en egen overbevisning om at det er tilgitt.¹³⁵

Wesley skriver om rettferdiggjørelsen i minst to av sine prekener, “Justification by Faith” og “The Righteousness of Faith”, og refererer til Paulus og de andre forfatterne av Skriften i sitt syn på rettferdiggjørelse og helliggjørelse.¹³⁶ Skriftens klare oppfatning av rettferdiggjørelsen er at det er tilgivelse. Det er en handling der Gud viser at han på grunn av Jesu død og oppstandelse er nådig og tilgir synder.¹³⁷ Wesleys doktrine om rettferdiggjørelsen beskriver hva Gud gjør for mennesket, og handler først og fremst om at Gud tar imot alle mennesker til tross for at de er syndere, og tilgir deres synd.¹³⁸ De som er rettferdiggjort får ikke den straff de fortjener.¹³⁹ Wesley understreker at det er syndere som trenger tilgivelse, og at det er mot menneskers urettferdighet den tilgivende Gud er nådig.¹⁴⁰ I følge Cobb “forklarer ikke Wesley hvordan Kristi soningsverk fører til Guds tilgivelse, han bare konstaterer at det er slik det er. Han forklarer heller ikke hvordan tro fungerer som en betingelse for Guds tilgivelse, han bare konstaterer at den gjør det”.¹⁴¹

I prekenen “The Scripture Way of Salvation”, understreker Wesley at tro er den eneste forutsetningen for rettferdiggjørelse. Den andre omvendelse, som er den daglige

---

¹³⁴ Cobb 1995: 85-86.

¹³⁵ Cobb 1995: 87-88.

¹³⁶ Outler 1985: 187. Wesleys Sermon 5.

¹³⁷ Outler 1985: 189.

¹³⁸ Cobb 1995: 84-85.

¹³⁹ Outler 1985: 188. Wesleys Sermon 5.

¹⁴⁰ Outler 1985: 190.

¹⁴¹ Cobb 1995: 85. Egen oversettelse.

omvendelse fra fristelser og behov og en “tilbake til Gud” retning for livet, kommer etter rettferdiggjørelsen. Den er, sammen med omvendelsens frukter, ikke nødvendig på samme måte som troen. Et menneske kan bli rettferdiggjort uten den andre omvendelsen og dens frukter, jfr. røveren på korset, men et menneske kan ikke bli rettferdiggjort uten tro.¹⁴² Samtidig understreker Wesley at omvendelse og gode gjerninger på et vis er nødvendig for helliggjørelsen. Den som bevisst unngår å gjøre gode gjerninger vil ikke vokse i nåde, i Guds bilde eller i likheten med Jesus, og kan ikke forvente å bli helliggjort. Wesley beskriver gode gjerninger som fromhetsgjerninger og barmhjertighetsgjerninger. Fromhetsgjerninger er bønn, nattverd, Bibel og faste. Barmhjertighetsgjerninger er alle gode gjerninger for andre mennesker, som f.eks. å hjelpe fattige og besøke syke og de som er i fengsel. Dette er omvendelsens frukter som er nødvendig for full helliggjørelse, i følge Wesley.¹⁴³

Den tidlige Wesley var opptatt av at egen deltagelse, ved en hellig livsførsel, var nødvendig før rettferdiggjørelsen. Han mente at det var nødvendig med en viss form for hellighet, sammen med den Hellige Ånds makt, og han var ikke komfortabel med et strengt syn på rettferdiggjørelse ved tro alene.¹⁴⁴ Etter Wesleys opplevelse i Aldersgate i 1738, endret han sitt syn på rettferdiggjørelsen, og ble en sterk tilhenger av “rettferdiggjørelse ved tro alene”. Dette understreker han sterkt i sin preken “Justification by Faith”¹⁴⁵. Han forsvarte dette synet med å henvise til at det var en grunnleggende doktrine i den Anglikanske kirke. Wesley mente at mennesket er helt avhengig av Guds nåde for å bli rettferdiggjort, og avviste gode gjerninger og hellig livsførsel som middel for å oppnå rettferdiggjørelse.

Tidlig på 1740 tallet endret han derimot noe på dette synspunktet, og mente nå at rettferdiggjørelse var avhengig av en form for respons på Guds nåde fra menneskene. Dette førte til at han ble beskyldt for igjen å legge vekt på “gjernings-rettferdiggjørelse”. Wesley mente at fordi troen er en gave fra Gud, må vi mennesker sette “troen i arbeid”, vi må respondere på Guds nåde.

---

¹⁴² Outler 1985: 162-163. Wesleys Sermon 43

¹⁴³ Outler 1985: 166. Wesleys Sermon 43

¹⁴⁴ Maddox 1994: 148.

¹⁴⁵ Outler 1985: 193.

Hittil hadde spørsmålet om nødvendigheten av gode gjerninger handlet om gjerninger forut for rettferdiggjørelsen. Når det gjelder gode gjerninger etter rettferdiggjørelsen hevder Wesley konsekvent at den som erfarer Guds gode nåde, helt naturlig vil gjøre gode gjerninger og ha en hellig livsførsel.¹⁴⁶ Det som i følge Maddox er Wesleys klare og gjennomgående forståelse av rettferdiggjørelse ved tro, er at mennesket ikke kan gjøre seg fortjent til frelse, det er en gave fra Gud. Men den kristne prosessen er avhengig av en vekselvirkning mellom Guds nåde og menneskets respons.¹⁴⁷ Wesley siterte gjerne Augustin i denne sammenhengen, som sier at “Han som skapte oss uten vår hjelp, kan ikke frelse oss uten vår hjelp”.¹⁴⁸

Wesley så rettferdiggjørelse som det som gjenoppretter synderens formelle forhold til Gud.¹⁴⁹ Men for Wesley er rettferdiggjørelsen ikke bare en objektiv eller kognitiv sannhet, det omfatter også en personlig erfaring av å være tilgitt, på linje med det han selv opplevde i Aldersgate. Mennesket erfarer seg elsket og akseptert av Gud, og en kjærlighet til Gud og nesten begynner å formes i hjertet.¹⁵⁰

3.1.4. Wesleys forståelse av helliggjørelse

Helliggjørelse er det verk Gud fortsetter å gjøre i et rettferdiggjort menneske når det får del i den nye fødsel. “Den nye fødsel er begynnelsen til forvandlingsprosessen som den troende gjennomgår, fra å være en synder til å bli et menneske som er likedannet med Guds bilde og fylt av Guds kjærlighet og fred.”¹⁵¹ Meistad forklarer det på denne måten:

Helliggjørelse er begrepet som beskriver frelsens utvikling i mennesket etter den nye fødsel. Den troende blir fornyet ved Guds kraft, får Kristi sinnelag, blir fylt av Kristi kjærlighet ved Den hellige Ånd, og får del i det samme vesen og natur som Gud selv.¹⁵²

Wesley beskriver helliggjørelsen med flere begrep. I “Explanatory Notes upon The New Testament” beskriver han helliggjørelse som hellighet i hjerte og liv.¹⁵³ Wesley bruker

---

¹⁴⁶ Maddox 1994: 149

¹⁴⁷ Maddox 1994: 150.

¹⁴⁸ Maddox 1994: 150. Egen oversettelse.

¹⁴⁹ Meistad 1992: 190.

¹⁵⁰ Cobb 1995: 87-88.

¹⁵¹ Meistad 1992: 93.

¹⁵² Meistad 1992: 95.

også ofte et annet begrep om helliggjørelse, “Christian Perfection”, kristen fullkommenhet, og i sin tale “Christian Perfection” sier han at fullkommenhet også er et annet ord for hellighet. Den som er hellig er i bibelsk betydning fullkommen.¹⁵⁴ Meistad beskriver “kristen fullkommenhet” som det å tilhøre målet, og viser til at de greske ordene “telos” og “teleioå”, som blir oversatt med “fullkommenhet”, betyr “å nå det som er langt borte”.¹⁵⁵

I en annen preken, “The Circumcision of the Hearth”, beskriver også Wesley hva han mener med hellighet. Her sier han at det som skriften kaller hellighet, er det samme som “Hjertets omskjærelse”, og innebærer først og fremst å være rensset fra synd. Som en følge av det blir man utrustet med de dyder som var i Jesus. Man blir fornyet i Ånd og sinn, og blir fullkommen som vår Far i himmelen. Videre i prekenen forklarer Wesley mer detaljert hva hjertets omskjærelse innebærer, og beskriver det i begrepene ydmykhet, tro, håp og (neste)kjærlighet.

Wesleys skrift “A Plain Account of Christian Perfection” er en detaljert beskrivelse av hans forståelse av helliggjørelsen, og han beskriver her helliggjørelse som fornyelse av Guds bilde i rettferdighet og sann hellighet. Helliggjørelsen starter i det øyeblikket personen blir rettferdiggjort. Fra da av dør den troende gradvis fra sin synd, og begynner å vokse i nåde.¹⁵⁶ Wesley oppsummerer og understreker sitt syn på kristen fullkommenhet (helliggjørelse) i fire punkter i “A Plain Account of Christian Perfection”:
“1) Kristen fullkommenhet er kjærligheten til Gud og vår neste, som også omfatter tilgivelse fra all synd, 2) som er mottatt bare av tro. 3) som er gitt momentant, på et øyeblikk, og 4) som vi må forvente, ikke når vi skal dø, men hvert øyeblikk. Nå er frelsens tid”.¹⁵⁷ Senere i skriftet understreker han at skriftmessig fullkommenhet er ren kjærlighet som fyller hjertet og styrer alle ord og gjerninger.¹⁵⁸

Også i sine brev beskriver Wesley sin forståelse av helliggjørelsen. Den 10. desember 1734 skriver han i et brev til sin far hva han mener med hellighet:

---

¹⁵³ Wesley 1976: 759.

¹⁵⁴ Outler 1985: 104. Wesleys Sermon 40.

¹⁵⁵ Meistad 1992: 96.

¹⁵⁶ Wesley 1952: 33.

¹⁵⁷ Wesley 1952: 41. Egen oversettelse

¹⁵⁸ Wesley 1952: 51.

By holiness I mean, not fasting, or bodily austerity, or any other external means of improvement, but that inward temper to which all these are subservient, a renewal of soul in the image of God. I mean a complex habit of lowliness, meekness, purity, faith, hope, and love of God and man.¹⁵⁹

Hellighet handler ikke om faste, kroppslig askese, eller andre ytre midler for å oppnå forbedring, men Wesley forklarer det her som den indre fornyelsen av sjelen I Guds bilde.

Runyon beskriver Wesley's forståelse av helliggjørelse som voksende hellighet, det vil si et liv som blir mer og mer sunt og helt gjennom fellesskap med Gud og andre.¹⁶⁰ Gud ønsker ikke bare å frelse menneskene ved å sørge for et grunnlag for et nytt liv. Gud gir også muligheten for å vokse i nåde. Gud har et mål med menneskenes frelse, han vil "gjenskape, forvandle og gjenopprette menneskets posisjon til å være skapt i Guds bilde".¹⁶¹ Frelsens innhold er helliggjørelsen. Rettferdiggjørelsen dekker ikke hele frelsesverket, det er også helt nødvendig med helliggjørelsen. Kjennetegnet på helliggjørelsen er kjærlighet.

Wesley er svært tydelig på at det ved Guds nåde skjer en virkelig forvandling av den troende etter hvert som personen vokser seg nærmere Gud. En forvandling som får konsekvenser for det livet den kristne lever, og som viser seg i gode gjerninger.¹⁶² Den Anglikanske kirkes religionsartikkel § 12¹⁶³ uttrykker nøyaktig Wesley's syn om gode gjerninger, et tema som var mye diskutert blant protestantene i Tyskland og England i reformasjonsårhundret.

Wesley var opptatt av å forstå frelsen i lys av den kristne etterfølgelsen. Den som har erfart Guds gode nåde, blir ført inn i et nytt liv, der gode gjerninger har sin naturlige plass som uttrykk for den kristne utviklingen og erfaringen.¹⁶⁴ Wesley's sterke

---

¹⁵⁹ Baker 1980: 399.

¹⁶⁰ Runyon 1998: 82.

¹⁶¹ Runyon 1998: 84. Egen oversettelse.

¹⁶² Meistad 1992: 96-97

¹⁶³ Meistad 1992: 101. Anglikansk religionsartikkel § 12: "Om gode gjerninger: Skjønt gode gjerninger, som er frukt av troen, og følger etter rettferdiggjørelsen, ikke kan fjerne vår synd og stå i dommen, er de likevel velbehagelige og akseptable for Gud i Kristus, og springer med nødvendighet ut av en sann og levende tro; gjennom den blir den levende troen kjent, slik et godt tre kan kjennes av sine frukter."

¹⁶⁴ Meistad 1992: 101.

vektlegging av dette vises i hans korrespondanse med en velstående og velutdannet dame, Miss March, som sluttet seg til den metodistiske vekkelsen i 1760. Over 40 brev skrev Wesley til Miss March i løpet av 17 år.¹⁶⁵ Miss March var opptatt av å oppnå full frelse, men strevde med å forholde seg til så mange av en "lavere rang" og udannede mennesker, som hennes tilknytning til metodistene medførte. Wesley svarte henne høflig og bestemt at hun ikke lenger var en "gentlewoman", men nå også var et tempel for den hellige Ånd, og gjentok stadig for henne at den beste måten å "forbedre livet og bruke helsen" på, var å besøke de fattige.¹⁶⁶ Under følger et lite avsnitt fra et av brevene fra Wesley til Miss March, fra 9. juni 1775:

Go and see the poor and sick in their own poor little hovels. Take up your cross, woman! Remember the faith! Jesus went before you, and will go with you. Put off the gentlewoman; you bear an higher character. You are an heir of God and joint-heir with Christ! Are you not going to meet Him in the air with ten thousand of His saints O be ready!¹⁶⁷

Bakgrunnen for at Wesley hevdet dette så sterk, er bl.a. det dobbelte kjærlighetsbudet i Matt. 22.37-39¹⁶⁸ og verset fra Gal. 5.6 der det står at "troen er virksom i kjærlighet". Troen er det helt grunnleggende, men når troen fungerer viser den seg i kjærlighet i form av gode gjerninger.¹⁶⁹

3.1.5. Sosiale konsekvenser

Et av Wesley's mest grunnleggende spørsmål var: "Hvordan kan menneskene lære Gud å kjenne?"¹⁷⁰ Wesley's eget svar var at kunnskap om Gud formidles gjennom erfaringer fra kilder utenfor oss selv. Først når Gud, ved den Hellige Ånd, gir menneskene erfaringer av seg selv, kan mennesket lære Gud å kjenne, få kunnskap om Gud, og bli forvandlet av Ham.¹⁷¹

¹⁶⁵ <http://www.methodistmessage.com/feb2002/principle.html> 03.11.11.

¹⁶⁶ Heitzenrater 2002: 77

¹⁶⁷ <http://wesley.nnu.edu/john-wesley/the-letters-of-john-wesley/wesleys-letters-1775/>. 03.11.11.

¹⁶⁸ Bibelen 2011: 1117. Matt. 22,37-39: "Han svarte: "Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og all din forstand." Dette er det største og første bud. Men det andre er like stort: "Du skal elske din neste som deg selv".

¹⁶⁹ Meistad 1992: 101.

¹⁷⁰ Runyon 1998: 73. Egen oversettelse.

¹⁷¹ Runyon 1998: 74.

Wesleys budskap var at alle kristne er en del av Guds frelsesplan, som er å frelse verden. De kristne skal virke i denne verden som Guds hender og føtter, og slik bekjempe det onde. Guds nådestrøm skal flyte fritt gjennom den troende! Da vil den troende bli styrket i troen og vokse både som menneske og som kristen.¹⁷²

Wesley knytter den kristnes hellighet til fellesskapet med andre mennesker og til livet i verden, og tjenesten i verden ble en viktig del av kristenlivet. Han regnet det kristne fellesskapet som et nådemiddel som den kristne er avhengig av. Wesley beskrev kristendommen som en "sosial religion", og regnet derfor også med sosial-politiske virkninger av troen. Forbindelsen mellom Guds nåde og den troendes sosial-politiske handlinger er derfor grunnleggende for den wesleyanske etikken.¹⁷³

Det var særlig de fattige Wesley og hans medarbeidere var opptatt av, og det var mange fattige i England på 1700 – 1800 tallet. Antallet varierte fra sted til sted og fra år til år, og var for en stor del avhengig av bøndenes avlinger. Mange søkte derfor til byene for å skaffe seg arbeid, der de levde under svært dårlige forhold. Det voksende antall fattige var en utfordring både for landets ledelse og for kirken.¹⁷⁴

Som tidligere nevnt i oppgaven dannet John Wesley, hans bror Charles og noen medstudenter ved universitetet i Oxford en "Holy Club". Medlemmene i "The Holy Club" drev også et utstrakt sosialt arbeid, de besøkte innsatte i fengslene, de jobbet blant fattige familier, i fattiggårdene og opprettet skoler for fattige barn. I solidaritet med de fattige bodde både Wesley og andre metodistpredikanter sammen med de fattige i fattighusene.¹⁷⁵ Penger til prosjektene fikk de ved at de selv levde svært spartansk, og ga de pengene de selv ikke trengte. En viktig oppgave var å drive skole for fattige barn, og John Wesley ansatte og betalte en lærer til å undervise. Selv lærte han barna bibelhistorie, bønner og om den kristne troen. På den måten fikk noen barn fra fattige familier en undervisning de ellers ikke ville fått. Motivasjonen for dette arbeidet var tanken om å etterligne Jesus og følge hans befalinger, samtidig som de selv ble velsignet av arbeidet.¹⁷⁶

---

¹⁷² Meisatd 1992: 265.

¹⁷³ Meistad 1992: 266.

¹⁷⁴ Marquard 1992: 19-21.

¹⁷⁵ Jennings 1990:62.

¹⁷⁶ Marquardt 1992: 24-25.

Helt fra Wesleys tid ved universitet i Oxford og gjennom hele hans lange tjeneste, var han opptatt av å besøke de fattige og ha direkte kontakt med dem. Han mente det var bedre å levere hjelpen enn å sende den, ikke bare for de fattiges skyld, men også fordi det ville gjøre noe med givernes hjerter, slik at omsorg for hverandre ville bli naturlig.¹⁷⁷ Men Wesley var også opptatt av å få de fattige i arbeid, slik at de kunne forsørge seg selv. Han fikk i gang det vi i dag kaller micro-lån, slik at de fattige kunne kjøpe utstyr og materialer og starte sin egen bedrift. Han skriver slik i sin *Journal* i januar 1748: "I made a public collection towards a lending-stock for the poor. Our rule is, to lend only twenty-shillings at once, which is repaid weekly within three months."¹⁷⁸

I 1739 overtok Wesley et gammelt kanonstøperi, "The Foundry", og omgjorde det til et lokale for sin virksomhet. Det omfattet bl.a. møtesal, bokrom, undervisningsrom og rom for sosialt arbeid. "The Foundry" ble et kjernepunkt for mye av Wesleys sosiale engasjement. Herfra ble det startet flere sosiale tiltak som losjehus for arbeidere, apotek for fattige, bank for fattige, spinneri for kvinner. Også skolen for barn av fattige familier holdt til i "The Foundry".¹⁷⁹

Wesley var også opptatt av å gi de fattige fri medisinsk hjelp. Han var rystet over de høye honorarene som legene tok for den medisinske behandlingen, og som i følge Wesley ofte heller ikke hadde noen effekt. Wesley var selv interessert i medisin, og utga en egen "legebok", *Primitive Physick*. Den ble faktisk Wesleys bestselger! Han opprettet også en medisinsk klinikk, der han selv kunne møte de syke og fattige, og anbefale egnet behandling. Dette var til stor hjelp for mange, og flere som hadde vært syke over lang tid, ble friske igjen.¹⁸⁰

Wesley forkynte at Gud elsker alle mennesker, og at det viktigste for en kristen er å elske Gud og sin neste. Dette var utgangspunktet for Wesley og hans tilhengere i deres sosiale arbeid:

---

¹⁷⁷ Jennings 1990: 54.

¹⁷⁸ Jennings 1990: 61.

¹⁷⁹ Borgen og Haraldsø 1993: 232.

¹⁸⁰ Jennings 1990: 61.

Loving God with all our heart, soul, and strength, as having first loved us, as the fountain of all the good that we have received, and of all we ever hope to enjoy; and loving every soul which God hath made, every man on earth, as our own soul.¹⁸¹

Guds kjærlighet til alle mennesker, og spesielt til de “minste”, ble et fundament for metodistenes hjelp til de fattige på Wesleys tid. Dette handlet om helliggjørelse, som sagt på en annen måte er fullkommen kjærlighet.¹⁸²

John Wesley har gitt sine etterfølgere tre enkle, økonomiske leveregler: “Tjen så mye du kan! Bruk så lite du kan! Gi så mye du kan!”¹⁸³ Disse reglene oppsummerer Wesleys egen praksis, og hans lære i forhold til økonomi. Wesley så det som en oppgave å lære de kristne å bruke penger, og det av to grunner: 1) Kristne visste ikke hvordan de skulle behandle penger, og ingen var opptatt av å lære dem det. 2) Rett eller feil bruk av penger må ha omfattende konsekvenser, både for den kristne og dens medmennesker. Den første regelen var en utfordring om å tjene så mye som var moralsk mulig, og den andre regelen skulle forhindre at kristne brukte penger til unødig forbruk.¹⁸⁴ Pengene skulle bli til “næring for den sultne, drikke til den tørste og klær for den nakne”.¹⁸⁵ Wesley forkynte at Gud er den suverene eier av alt, og at menneskene bare forvalter dette for en begrenset periode og etter klare instruksjoner.¹⁸⁶ Bare ved å overholde den tredje regelen kan økt velstand bli til velsignelse, ifølge Wesley.¹⁸⁷

Wesley organiserte grupper, der kvinner og menn møttes adskilt, i “The Methodist Band Society”. Gruppene skulle be sammen, formane hverandre, se til hverandre i kjærlighet, og hjelpe hverandre til å leve et liv som kristne. Gruppens hovedoppgave var å forkynde den kristne tro, spesielt til de fattige. Ut ifra disse “Societys” oppstod “klassemøtene”. De som sluttet seg til Wesleys vekkelsesbevegelse ble samlet i “klasser” etter pietistisk mønster, med ca. 10-12 medlemmer i hver klasse, og hver “klasse” hadde en klasseleder. Opprinnelig var hensikten med klassene å skaffe penger til leie av møtelokale, men Wesley så snart at dette systemet kunne brukes til noe mer. En av

---

¹⁸¹ Marquard 1992: 32. (Wesley)

¹⁸² Marquard 1992: 33.

¹⁸³ Marquardt 1992:35. Ny oversettelse av Roar Fotland. Den gamle oversettelsen lød: Tjen så mye du kan! Spar så mye du kan! Gi bort så mye du kan!

¹⁸⁴ Marquard 1992: 35-36.

¹⁸⁵ Marquard 1992: 36. Egen oversettelse.

¹⁸⁶ Marquard 1992: 36.

¹⁸⁷ Marquard 1992: 39.

klasselederens viktigste oppgaver var å gi sjelesorg, og å se til hvordan de nyomvendte hadde det.¹⁸⁸ Wesley utarbeidet “De alminnelige regler” for deltakerne i klassene.¹⁸⁹ Klassemøtene var også et av de tidligste og mest utstrakte hjelpetiltakene Wesley gjorde for de fattige, der klasselederne fikk ansvaret for å utøve den konkrete hjelpen til klassenes deltakere. Det kunne være i form av penger, mat, klær, brensel eller medisiner. De første metodister var ikke av de rikeste i landet, men kollektene økte som respons på Wesleys prekener.¹⁹⁰

Klasselederne fikk etter hvert betegnelsen “lekpastorer”¹⁹¹. I begynnelsen oppsøkte klasselederne medlemmene i deres hjem, men etter hvert ble klassene organisert slik at medlemmene møttes en gang i uka i et hjem eller et annet egnet sted. På klassemøtene delte medlemmene troen med hverandre, de sang salmer, leste sammen fra Bibelen og ba sammen. Og de samlet inn penger til virksomheten.

Det var ikke krav om en kristen bekjennelse for å bli medlem i en klasse, det var tilstrekkelig at man hadde et ønske om “å unnfly den kommende vrede, og å bli frelst fra sine synder”.¹⁹² Men av de som ble medlemmer ble det forventet at de levde etter “de allmenne regler”, som Wesley hadde utformet som eksempler på en kristen livsstil, og som var svært sentrale for han selv. “De allmenne regler” kan oppsummeres slik: 1) Avstå fra alt ondt, 2) Gjøre alt mulig godt, 3) Bruke nådemidlene. De to første ble regnet som barmhjertighetsgjerninger og den siste som fromhetsgjerninger. Det var Guds nåde som stod i sentrum, og det er denne nåden som driver den troende slik at troen gir frukter i form av gode gjerninger. Det handler ikke om hva mennesker kan gjøre av egen kraft, men hva Gud ved sin nåde kan gjøre med menneskene. Wesley mente at den som lever nær Gud vil handle etisk rett, og at det vil gi konsekvenser i det daglige livet.¹⁹³

---

¹⁸⁸ Haddal 1966: 125.

¹⁸⁹ Collins 2003: 122.

¹⁹⁰ Marquardt 1992: 28.

¹⁹¹ Haddal 1966: 127.

¹⁹² Meistad 1992: 288.

¹⁹³ Meistad 1992: 290-291.

3.2. Hauges teologi

Det viser seg at det ikke er så enkelt å finne fram til Hauges forståelse av frelsen, rettferdiggjørelsen og helliggjørelsen, verken i primærlitteratur eller sekundærlitteratur. Dette bekreftes av Lars Flatø som har gjort undersøkelser på Hauges virksomhet. Han peker på at det er vanskelig å gi en samlet vurdering av Hauges kristendomsforståelse eller teologiske grunnsyn.¹⁹⁴ Hauge har ikke, som Wesley, skrevet prekener eller andre skrifter med dette som egne temaer, men drøfter temaene i flere andre sammenhenger. Jeg har derfor valgt å beskrive Hauges forståelse av frelsen, rettferdiggjørelsen og helliggjørelsen ved å søke i sekundærkildene, og hovedsakelig i Aarflots doktoravhandling "Tro og Lydighet", 2.utgaven "Liv og Budskap", og i Aarflots henvisninger til Hauges egne prekener og skrifter. Hauges "Testamente til sine venner" er et viktig skrift for å forstå den haugianske veknelsen, men sier ikke direkte noe om Hauges teologi. Fordi det omhandler hvordan Hauges venner skal leve som kristne, handler det indirekte om helliggjørelse, og jeg vil kort presentere "Testamentet" i slutten av dette kapittelet.

3.2.1. Hauges inspirasjonskilder

Hans Nielsen Hauge reiste Norge på kryss og på tvers og forkynte Guds ord, men hadde selv ingen formell teologisk utdanning. Han var et barn av sin tid, og teologisk betyr det at han var avhengig av de strømninger som preget den tids kirkeliv. På Hauges tid var den kirkelige situasjonen preget av brytningen mellom den pietistiske læretradisjon og opplysningstidens nyere tanker.

Det var særlig to faktorer som var med å forme det teologiske læregrunnlaget, og det ene var kirkens liturgiske former. Ved "Kirkeritualet" (1685) og "Alterboken" (1688), som var utarbeidet på bakgrunn av kong Kristian V's lovarbeid, ble folket ført inn i den lutherske læretradisjon.¹⁹⁵ Den andre viktige faktoren var oppdragelsen av barna i en pietistisk farget kristendoms lære, som de møtte i skolen og i katekismeundervisningen. Her ble Pontoppidans lærebok for skole- og katekismeundervisning, "Sandhed til Gudfrygtighed", et viktig redskap. Disse to faktorene var også med på å forme Hauges kristendomsforståelse.

---

¹⁹⁴ Aarflot 1969: 365, fotnote 12.

¹⁹⁵ Aarflot 1971: 47.

I tillegg til dette har Hauge tilegnet seg kunnskap ved å lese skrifter av forskjellige andre forfattere, noe hans egne skrifter vitner om. Det er bl.a. litteratur av de klassiske pietistiske oppbyggelsesforfatterne Johan Arndt, Jens Dinesen Jersin, Heinrich Müller og Chr. Scriver. Litteratur av disse forfatterne var å finne i Hauges barndomshjem, og de representerte alle det som kaltes “botsfromhet”.¹⁹⁶

Luthers Postille og flere av Luthers skrifter har også hatt betydning for Hauges kristendomsforståelse¹⁹⁷, og Aarflot sier at Hauge selv mente at han stod i en klar sammenheng med den lutherske læretradisjon. Hauges noe sjeldne henvisning til den Augsburgske bekjennelse viser at han også har en viss konfesjonell bevissthet.

Hauges kristendomsforståelse er også mye preget av hans egen religiøse erfaring, og spesielt hans åndelige opplevelse den 5. april 1796. Hauge skriver om denne opplevelsen i sitt, i følge Aarflot, noe underlige skrift fra 1817 “Om Religiøse Følelser og deres Værd”. Hauge kjente seg grepet av Gud på en spesiell måte som både virket avslørende og fornyende på hans eget åndelige liv. Han kjente også et kall til å forkynne et budskap om omvendelse og bot for menneskene.¹⁹⁸

Hauge fant også impulser til sin kristendomsforståelse i mystikken, og “Taulers omvendelseshistorie” har hatt stor betydning for han. Hauge utga også noen Tauler skrifter, bl.a. “Udtog av Tauleri Skrifter”. Hauge syntes å være opptatt av den hemmelige forbindelsen med Gud, og de overnaturlige erfaringene av Guds nærvær i sjelen, som mystikken er spesielt opptatt av.¹⁹⁹ I mystikken fant han også paralleller til sin egen åndelige utvikling.²⁰⁰ Også i Frankepietismens klassiske representant Friedrich Eberhard Collin fant Hauge tanker og formuleringer som samstemte med hans eget syn, bl.a. på kristenlivets disiplin, eller “Gudfrugtigheds Øvelse” som det heter i botsfromheten.²⁰¹ Hauge utga flere skrifter av Friedrich Eberhard Collin, bl.a. “Jesu Christi Forklarelser i Siælen”, som handler om Kristi verk i mennesket.²⁰²

---

¹⁹⁶ Aarflot 1971: 50.

¹⁹⁷ Aarflot 1971: 51.

¹⁹⁸ Aarflot 1971: 52.

¹⁹⁹ Aarflot 1969: 302.

²⁰⁰ Aarflot 1971: 55.

²⁰¹ Aarflot 1971: 59.

²⁰² Aarflot 1971: 60.

3.2.2. Hauges forståelse av frelsen

Hauge har ikke skrevet prekener eller skrifter med "frelse" som tema, men sier noe om frelse i forskjellige sammenhenger. Ut i fra den litteraturen jeg har lest, synes jeg det er tydelig at Hauge slutter seg til den pietistiske frelseslæren. Pietistene var opptatt av den subjektive erfaringen av frelsen, og så på frelsen som en utvikling i stadier. De kalte den "ordo salutis", eller på norsk "frelsens orden", som bestod av ulike stadier: 1) kallelse, 2) opplysning, 3) omvendelse, 4) bot, 5) troe, 6) rettferdiggjørelse, 7) gjenfødelse og 8) helliggjørelse.²⁰³ Det betyr at Hauge ser frelsen som det Gud gjør for, i og med mennesket.

Hauge var fortrolig med denne oppfatningen av frelsen fra barnelærdommen av. I sitt skrift "Reiser" (1816) beskriver også Hauge selv at frelsen tilegnes mennesket i en bestemt orden, og kaller det "Saliggjørelses-Orden". I følge Aarflot er dette dog den eneste gangen Hauge bruker dette uttrykket i sine skrifter:

Denne Opreisning og det tabte Guds Billedes Oprettelse i Menneskenes Sjel er skeet eller aabnet Adgang til [...] ved den Forløsning, der er skeet formedelst Jesum Christum [...] men det kundgjøres Menneskene paa visse Vilkaar og i en vis Orden, som kaldes Saliggjørelses-Orden, og denne ret at forstaae og føre sig ret til Nytte er Hovedsagen af vor Religion²⁰⁴

Hauge var likevel tydelig på at veien til frelse ikke var lik for alle mennesker, og selv om enkelte grunnleggende trekk må være til stede, var han likevel forsiktig med å inndele frelsesprosessen i stadier. Han begrunner dette ut ifra Skriften, som ikke beskriver frelsesprosessen etter en slik orden:

Nøie at dele de Ting der foregaaer i Sjelen, som Angest over Synden, Benaadelse, Troe, Retfærdighed og Hellighed, det vil vi ikke opholde os ved, jeg erindrer ikke Bibelen opviser denne Deling som en sæskilt Orden.²⁰⁵

Samtidig sier Aarflot i sin doktoravhandling at Hauge beskrev de forskjellige ledd i frelsens orden både i skrifter og salmer, og særlig i sitt første skrift "Guds Viisdom", der

---

²⁰³ Aarflot 1969: 309-345.

²⁰⁴ Aarflot 1969: 311. Hauges skrift "Reiser".

²⁰⁵ Aarflot 1969: 311. Hauges skrift VII, Fest- og Helligdags Texter.

han beskriver leddene: “opplysningen, boten, omvendelsen, troen, frelsens gave og det nye livet”, det vil si Helliggjørelsen. Likevel er det ingen typisk “frelsens orden lære”.²⁰⁶ Aarflot mener at Hauges forkynnelse på dette området var preget av hans egen åndsopplevelse i 1796, som Hauge betraktet som en omvendelsesprosess, og som inneholdt de ledd som var nødvendig for en sann omvendelse.²⁰⁷

Hauge forkynte at Guds handlinger har menneskenes frelse som mål, og Guds kjærlighet uttrykkes sterkest ved at han sendte sin sønn Jesus som Frelser for verden. Hauge tok avstand fra predestinasjonslæren, og i “Postillen” fra 1800 skriver han at han absolutt ikke tror at Gud har utvalgt noen til frelse og andre til evig fortapelse. Han berører temaet også i flere av sine prekener, og begrunner sitt syn ut i fra Guds frelseshandling i Jesus Kristus, en handling som omfatter alle mennesker.²⁰⁸

Hauges forkynnelse av Jesu forsoning som frelsens grunnlag er tydelig helt fra hans første skrifter, og gjennom hele hans forfatterskap. I “Verdens Daarlighed” (1796), skriver han at Jesu lidelse og død er “kraftig til at forløse dem fra den evige Pine”. Han understreker også at mennesket får forlatelse for syndene og nåde for Jesu skyld. Med bakgrunn i formuleringene i Luthers katekisme beskriver Hauge frelsen i Jesus Kristus i sterke ord:

Forsoningen er skeed her i Tiden, og maae appliseres efter vor anden troes Artikel, at Jesu dyrebare Blod kan igienløse os fra Synden, saa bliver vi fri fra Død og Satans Rige.²⁰⁹

Hauge ser altså forsoningen som et resultat av spenningen mellom Guds vrede og Guds barmhjertighet. Det var Jesus som måtte bære dødens dom for å forsone Guds vrede og rettfærdiggjøre syndere, for det er bare Jesus som kan forsone menneskene med Gud. Det endelige målet til Jesus i verden var å gjenløse menneskene og fri dem fra syndens herredømme.²¹⁰ Det er Jesus som har gitt menneskene, helt ufortjent, muligheten til å ha samfunn med Gud.

---

²⁰⁶ Aarflot 1969: 314.

²⁰⁷ Aarflot 1969: 313.

²⁰⁸ Aarflot 1971: 155-156.

²⁰⁹ Aarflot 1971: 162-163. Hauges skrift “Verdens Daarlighed”, 1798.

²¹⁰ Aarflot 1969: 286.

Hauge omtaler Jesus som Guds sønn, men også som profet, yppersteprest og konge, og uttrykker på den måten Jesu verk for menneskene. Forsoningen ble regnet som Jesu yppersteprestlige funksjon, men Hauge mente at menneskene må ta imot Jesus ikke bare som forsoner, men også som Herre, det vil si også etter hans kongelige funksjon. Med dette ville Hauge å få fram at Jesu verk ikke bare var å frelse menneskene fra syndens skyld, men også fra syndens makt. Hauge fant trolig grunnlag for dette synet i Pontoppidans skrift "Troens speil", og i Collin-skriftet "Jesu Christi Forklarelse i Sielen". Et annet sted i sin doktoravhandling sier Aarflot at Hauge har gitt uttrykk for et syn på kristenlivet som minner om det lutherske uttrykket "simul iustus et peccator", "rettferdig og synder på samme tid". Luther mente at selv om Gud erklærer mennesket rettferdig på grunn av Jesu verk, forblir det resten av sitt jordiske liv den samme synderen som tidligere.²¹¹ Aarflot forklarer Huges lutherske syn med at den kristne ved troen har fått Jesus i hjertet, men fortsatt lever med sin kropp i verden. Derfor kan den kristne komme til å gjøre synd, men at synden ikke fordømmer mennesket så lenge det ikke er gjort med overlegg.²¹²

Den objektive siden ved frelsesprosessen finne Hauge grunnlag for i 1. Kor.1.30, "Dere er hans verk i Kristus Jesus, han som er blitt vår visdom fra Gud, vår rettferdighet, helliggjørelse og forløsning". Dette viser at Hauge er svært evangelisk i sin forståelse og forkynnelse av frelsen. Flere av prekenene i "Postillen" bekrefter dette. Hauge sier bl.a. i en Skjærtorsdagspreken som er gjengitt i "Postillen":

Det budskap som skal forkynnes for menneskene, er at Jesu død er skjedd for våre synder, og at han av kjærlighet har ofret sitt legeme og utøst sitt dyre blod", "for at vi deri skal blive fulde af hans hellige Kierlighed."²¹³

Frelsens gave er et resultat av Guds kjærlighet.

---

²¹¹ Meistad 1992: 76.

²¹² Aarflot 1969: 350-351.

²¹³ Aarflot 1971: 164. Huges Skjærtorsdagspreken.

3.2.3. Hauges forståelse av rettferdiggjørelsen

Læren om rettferdiggjørelsen har alltid vært den viktigste doktrinen i den lutherske læretradisjonen. Den ble presentert av Luther og Melancthon, og er en del av de lutherske bekjennelsesskriftene. Læren om rettferdiggjørelsen kan beskrives som at "rettferdiggjørelsen er identisk med syndenes forlatelse og tilregningen av Jesu rettferdighet".²¹⁴ Rettferdiggjørelse er en fri handling av Gud på grunn av hans nåde, og blir mennesket til del ved tro.²¹⁵

I følge Aarflot samstemmer Hauges lære om rettferdiggjørelsen med den lutherske lære, og refererer i denne sammenheng bl.a. til A. Chr. Bangs verk "Hans Nielsen Hauge og hans samtid", der Berg analyserer Hauges kristendomsforståelse.²¹⁶ Bang sier i sin redegjørelse at Hauge ikke var opptatt av dogmatiske begreper, men at han hadde tydelige dogmatiske oppfatninger. Bang siterer flere steder fra Hauges skrift "Den kristelige lære" og konkluderer med at Hauge forkynte den lutherske læren om rettferdiggjørelsen ved troen alene:

Den kristelige retfærdighed kommer af troen og ikke af loven ..... Alle ere skyldige for Guds dom, og ingen haver noget godt at stole paa af egen retfærdighed eller kan kræve noget hos Gud, men alle må annamme Jesu retfærdighed ved troen som en Guds gave, saa der er ingen, som haver noget at rose sig af.²¹⁷

Det har vært hevdet at Hauge hadde en svak forståelse for læren om rettferdiggjørelse ved tro, sier Aarflot videre i sin avhandling, og viser til St. J. Stenersen, en teologisk lektor som skrev den første biografien om Hauge i 1826.²¹⁸ Stenersen retter der sterk kritikk mot Hauges manglende forståelse for den lutherske lære om rettferdiggjørelsen. I følge Stenersen ga Hauge ikke uttrykk for at han motsa denne læren, men Stenersen hevder at dersom Hauge hadde forstått læren om rettferdiggjørelse ved tro fullt ut, ville han ut i fra sitt grunnsyn kommet til å motarbeide den.²¹⁹ Stenersen begrunner dette med Hauges kritikk mot prestenes vektlegging av den døde tro i forkynnelsen av rettferdiggjørelsen ved tro. Hauge forkynte mer mystikkens lydighet og kampen mot

---

²¹⁴ Aarflot 1969: 338.

²¹⁵ Aarflot 1969: 338.

²¹⁶ Aarflot 1969: 14.

²¹⁷ Bang 1910: 345. Hauges "Den Kristelige lære".

²¹⁸ Aarflot 1969: 33.

²¹⁹ Aarflot 1969: 35.

synden, som nærmet seg kvekernes syn på rettferdiggjørelsen som “Kristi rettferdiggjørelse i oss”.²²⁰

Den tiden da Hauge begynte sin forkynnergjerning var som tidligere nevnt preget av to motstridende religiøse interesser. Teologien i opplysningstiden var en moraliserende teologi, med sterk vektlegging av etikken. Målet var å skape dydige og driftige samfunnsborgere. I følge Aarflot mente Hauge at mange stolte mest på sin egen borgerlige rettferdighet, og derfor ikke var lydige overfor Guds krav om en indre fornyelse og en helhjertet omvendelse. Samtidig var denne tiden preget av den herrnhutiske vekkelsesbevegelsen, med ensidig nådeforkynnelse og vektlegging av forsoningen. Hauge mente at denne forkynnelsen overså en viktig side ved det kristne budskapet, nemlig om Guds bud og den kristnes kamp mot synden. Hauge så de ti bud som uttrykk for Guds vilje, og som noe mennesket skulle prøve sitt liv på. Han mente også at loven skaper syndserkjennelse og en sorg over å ha gjort imot Guds vilje. Dette skriver han om i “Verdens Daarlighet”: “.....bede af et ydmykt Hierte om den Hellige Aand til at eftertænke ved Loven, hvoraf kommer Syndens Erkiennelse”.²²¹ Hauge refererte ikke bare til loven slik den ble gitt på Sinaifjellet, men til hele Guds vilje, slik den kommer til syne gjennom Jesu liv og lære.²²²

Hauge har blitt beskyldt for å bygge rettferdiggjørelsen på lovgjæringer, men hevder selv at det ikke er riktig. Rettferdiggjørelsen skjer ved tro alene. Samtidig var han svært tydelig på at den kristnes liv skulle vise seg i gode gjæringer. For Hauge innebar opplevelsen av evangeliets frigjørende kraft både bevisstheten om syndenes forlatelse, og en erfaring av Guds kjærlighet i hjertet.²²³

Etter Aarflots oppfatning samstemmer Hagues syn på rettferdiggjørelsen godt med den pietistiske forsoningslære.²²⁴ I en av bønnene i “Postillen” (1800) understreker Hauge Jesu stedfortredelse i Jesu lidelse og død: “For os gav du dit liv”²²⁵ og “Han som er gjort til synd for oss”²²⁶. Han peker også på at “Jesus måtte bære dødens dom for å forsone

---

²²⁰ Aarflot 1969: 35.

²²¹ Aarflot 1971: 93-94.

²²² Aarflot 1971: 95.

²²³ Aarflot 1971: 101.

²²⁴ Aarflot 1971: 161.

²²⁵ Aarflot 1969: 286. Hagues skrift III 150.

²²⁶ Aarflot 1969: 286. Hagues skrift III 153.

Guds vrede og rettferdiggjøre syndere”.²²⁷ Jesu gjerning var å gjenløse menneskene og fri dem fra syndens herredømme, og det virkeliggjøres i Jesu tre funksjoner: profet, yppersteprest og konge.²²⁸

3.2.4. Hauges forståelse av helligjørelsen

Hauges forståelse av helligjørelsen kunne i følge Aarflot hatt overskriften: “Den sanne kristendom består i troen, i en rettskaffen kjærlighet, og i et hellig levnet”. Setningen er hentet fra “Den sanne Kristendom” av J. Arndt.²²⁹ Fra gammelluthersk tradisjon har en rekke momenter blitt samlet under helligjørelsesbegrepet. I Luthers forklaring til den 3. trosartikkel blir begrepet helligjørelse brukt om hele Den hellige Ånds gjerning. I Confessio Augustana art.VI, omtales helligjørelse mest som “den nye lydighet”, men med en tydelig understreking av at gode gjerninger ikke har avgjørende betydning. Videre blir begreper som “fornyelse”, “gode gjerninger” og “kjødets dødelse” brukt om helligjørelse i den lutherske tradisjonen.²³⁰

I mye av den oppbyggelseslitteraturen som Hauge var påvirket av, var helligjørelse sentrale temaer. Hauge selv forkynte helligjørelse som en livsforvandling, og som et uttrykk for en sann og levende kristendom. Hauge så gjenfødselen som en innføring i det nye livet med Kristus, eller som gudsbildets gjenopprettelse i mennesket, i tråd med Johann Arndts motiv. I sin utlegning av Fader Vår i “Evangeliske Levnets-Regler” (1796), har han tolket bønnene i Fader Vår inn i et “ordo-salutis” mønster, og her kommer gjenfødselen til uttrykk som gjenopprettelsen av Guds bilde.²³¹

Fra sin barndom, og Pontoppidan²³², hadde Hauge lært at helligjørelse er fornyelse, på grunnlag av “dåpens og omvendelsens kamp for å leve i forsakelse og tro”. Hauge var opptatt av aktivt å tjene sin neste i kjærlighet, og så det som en del av helligjørelsen. Hauge var også opptatt av nødvendigheten av å “forsake” seg selv og sine egne behov, og følge Jesus på “lydighetens vei”²³³, “..... og lære at forsage os selv

---

²²⁷ Aarflot 1969: 286.

²²⁸ Aarflot 1969: 287.

²²⁹ Aarflot 1969: 345.

²³⁰ Aarflot 1969: 346.

²³¹ Aarflot 1969: 343.

²³² “Sandhed til Gudfryktighed”, Pontoppidan

²³³ Aarflot 1969: 347.

og de verdslige Lyster, som du os i Ordet haver befalet hvad vi efter din Villie skal gjøre, saa vi deri blive lydaktig indtil Enden”.²³⁴

I sin Prekenpostille (1800) setter Hauge helliggjørelsen i forbindelse med Guds vilje, og mener at Gud renser og helliger de troende, “..... Saa ifører eder som Guds Udvalgte, Hellige og Elskte; thi vi ere ikke elskte av Herren uden vi ere hellige, som han er hellig”, “...dette er Guds Villie eders Helliggjørelse”.²³⁵ Samtidig ses helliggjørelsen som en frukt av Den hellige Ånds gjerning, og den kjærligheten som Ånden virker i mennesket, det vil si at helliggjørelse er det Gud gjør i og med mennesket ved Den hellige Ånd. Hauge utdyper tanken om helliggjørelsen som en frukt av rettferdiggjørelsen i tilknytning til ordet fra Joh. 15,1²³⁶, om Jesus og det sanne vintreet. Omvendelse og rettferdiggjørelse vil si at man er blitt en del av Kristi kropp og “en Green paa dette saftfulde og gode Viintræ”.²³⁷ Dette vintreet slutter aldri å bære frukt, og den kristne som har begynt å bære god frukt, renses ved Guds Ånd, slik at det kan bære mer frukt: “Thi jo mere og flittigere vi er til at bære frugter, jo bedre renser Faderens Aand og fyller os med Kierligheds Kraft at bære mere Frugter”.²³⁸

Hauge tar opp spørsmålet om menneskets egen deltagelse i frelsesprosessen til drøfting i en betraktning over en 1.pinsedags-epistel, som ble trykket i 1820.²³⁹ Her sier han at det er noe uklart både ut ifra Skriften og av egen erfaring, om mennesket har en fri vilje, og dermed selv kan bidra i omvendelsesprosessen. Typisk for Hauge i slike spørsmål er, i følge Aarflot, at han søker etter svar i Skriften og ikke i filosofiske spekulasjoner. Men Hauge understreker at mennesket har en fri vilje, og begrunner det med Jesu ord, eksempelvis fra Matt.23,37: “Hvor ofte ville jeg ikke samle barna dine som en høne samler kyllingene under vingene sine. Men dere ville ikke”²⁴⁰. Den frie vilje er ikke årsak til menneskets omvendelse. Den kan ikke gjøre forandring i et menneskes liv. Men med den frie viljen kan mennesket slippe de åndelige kreftene til, og Ånden kan fornye mennesket og gi mennesket del i Guds nåde og frelsens gaver.²⁴¹

---

²³⁴ Aarflot 1969: 347. Huges skrift I 74, “Guds Viisdom”, 1796.

²³⁵ Aarflot 1969: 347. Huges skrift III 116 og 169.

²³⁶ Bibelen 2011. Joh.15,1: “Jeg er det sanne vintre, og min Far er vinbonden”.

²³⁷ Aarflot 1969: 348.

²³⁸ Aarflot 1969: 348. Huges skrift III 325.

²³⁹ Aarflot 1969: 226. Huges skrift VII 61: “Fest- og Helligdags Texter”

²⁴⁰ Bibelen 2011.

²⁴¹ Aarflot 1969: 231.

Med sitt syn på den frie vilje, så Hauge helliggjørelsesprosessen som en prosess der den kristne selv også var aktiv. Den som er fornyet i sitt indre “har fått en ny drift til å følge Guds bud, en ny kjærlighet til å møte sin neste, og en ny retning i viljen som kan hjelpe dem til å virkeliggjøre Guds oppdrag i verden”.²⁴² Dette med “en ny retning i viljen” kan relateres til mystikken, som Hauge trolig har hentet fra sine oppbyggelsesbøker. Helliggjørelse viser seg da som en gradvis forvandlingsprosess, der menneskets vilje og Guds nåde virker sammen.²⁴³ Samtidig understreker Hauge sterkt at helliggjørelsesprosessen er på grunn av Guds objektive handling:

Giv du os og denne Lyst, Drift og Kraft i vor Siel, ja inpod du os i din Søn Jesu Christo [...] lær os at døde og dræbe alt hvad som opkommer fra vor onde natur, saa du allene maatte leve i vor Siel, regiere og styre os til din Ære, og danne os til dine sande Børn at være.²⁴⁴

I sitt skrift “Fest- og Helligdags Texter” (1820), forklarer Hauge at rettfærdiggjørelse og helliggjørelse henger sammen som en prosess, og at det kan snakkes om en vekst i rettfærdighet og hellighet:

da vil faderen og Sønnen ved den helligaand retfærdiggjøre og helliggjøre os mere og mere, saa vi voxe fra Børn til unge Folk og fra unge Folk til en Mand i Christo.²⁴⁵

Hauge så på det kristne livet som en spenning mellom Guds gave og menneskets bruk av denne gaven, som en vekselvirkning mellom “tro og lydighet”.²⁴⁶

3.2.5. Hauges “Testamente til sine venner”

Hauges “Testamente til sine venner” sier ikke direkte noe om Hauges teologi, men er mer et programskrift for hvordan hans venner skulle forvalte hans “åndelig formue” etter hans død. Samtidig gir det en god innsikt i vennsamfunnets karakter. “Testamentet” er svært formanende for hvordan vennene skulle leve og forholde seg til hverandre og samfunnet, og for hvordan Hauge mente de skulle leve sin kristne tro i praksis, og

---

²⁴² Aarflot 1969: 348. Også Hauges skrift III 324.

²⁴³ Aarflot 1969: 348.

²⁴⁴ Aarflot 1969: 349. Hauges skrift III 325.

²⁴⁵ Aarflot 1969: 350. Hauges skrift VII 77.

²⁴⁶ Aarflot 1969: 351.

handler dermed indirekte om helligjørelsen. "Testamentet" ble skrevet ca. tre år før Hauge døde, men Hauge hadde bestemt at det ikke skulle utgis før etter hans død: "Det er min Hensigt, dette Testamente skulde ike blive meget bekient før ieg (h)viller i Graven, ..."²⁴⁷

Det er særlig tre viktige områder "Testamentet" beskriver: 1) Hauges forhold til kirken, og hvordan han vil at vennene skal forholde seg til kirken i fremtiden, 2) Hvordan vennene skulle forholde seg til hverandre etter hans død, 3) En veiledning i livsførsel.

1). Hauge hadde ikke til hensikt å bryte med kirken for å danne en egen sekt.²⁴⁸ Statskirken var den eneste tillatte religiøse forsamlingen, og andre religiøse forsamlinger og sammenkomster ble regnet som "sekt".

2). Det kommer tydelig frem i "Testamentet" hvordan vennsamfunnets møter, eller konventikler, skulle foregå. Sannsynligvis var dette allerede godt innarbeidede retningslinjer, men for å understreke at de gjaldt også etter hans død, og for å unngå konflikter og splittelser, skrev Hauge det ned i sitt "Testamente".²⁴⁹ Samlingene i vennsamfunnet skulle bestå av "Samtaller, Han(d)linger og til dels Rekomandationer".²⁵⁰ Når vennene møttes skulle de ha åndelig fellesskap sammen, dele troen med hverandre, lese Skriften sammen, be sammen, og mest sannsynlig sang de også sammen.²⁵¹ Hauge brukte benevnelsen "eldste" på lederne og tilsynspersonene i vennsamfunnet. Det var eldre, erfarne kristne blant Hauges venner, som Hauge selv valgte ut.²⁵²

3). For Hauge var det naturlig å vitne om den kristne tro for andre mennesker, og han formante sine venner til å gjøre det samme.²⁵³ Hauges viktigste leveregel var å "elske Gud og sin Neste som sig selv (til Salighed)"²⁵⁴, og det var nødvendig for han å formane

---

²⁴⁷ Ording 1954: 247.(D)

²⁴⁸ Ording 1954: 243.

²⁴⁹ Ording 1954: 245.

²⁵⁰ Ording 1954: 246.

²⁵¹ Ording 1954: 246.

²⁵² Bang 1910: 449.

²⁵³ Ording 1954: 242.

²⁵⁴ Ording 1954: 242.

sine venner til å leve etter den samme regelen.²⁵⁵ Vennene skulle forkynne den sanne tro og lære, og Jesus skulle være deres forbilde.²⁵⁶

Vennesamfunnets hovedoppgave var å vinne mennesker for Guds rike, og “.... Omsider ved Dagenes Ænde at samles i den evige Salighed. Amen”. Slik avsluttet Hauge sitt “Testamente til sine venner”.²⁵⁷

3.2.6. Sosiale konsekvenser

Hauge sammenfattet sin kallsoppgave i en setning, som stod på trykk i et avisinnlegg i “Bergenske Adresse-Contoires Efterretninger” i 1802: “Mitt kallsbrev er å elske Gud og min neste”. Denne kallsoppgaven førte til helt konkrete handlinger for å hjelpe de svake i samfunnet. Hauge refset sosial urettferdighet og økonomisk undertrykkelse, og var ganske forarget over makten de rike fikk over de fattige.

Hauge hadde et nasjonalt perspektiv på sine ideer, og han foreslo inntektsoverføringer innad i landet for å gjøre livet bedre for de dårligst stilte. Han sier i sitt skrift “Sanheds lære”: “Den gode politiske regjering har til oppgave å legge skatter og flere utgifter på de steder eller sokn som har overflod og lever i overdådighet, for å hjelpe de som er dårligst stilt”. Han fikk lite gehør hos myndighetene for sine ideer og forslag.²⁵⁸

Det var fra myndighetenes side lite satsing på ny industri i Norge på slutten av 1700 tallet. Mye fordi utsiktene til fortjeneste var dårlig. Hauge så dette på en annen måte, og mente det var en kristens plikt å være med å gjøre levekårene bedre for landets befolkning. En måte å gjøre det på var å satse på handel- og industrivirksomhet, slik at det ble opprettet arbeidsplasser der “de svake” fikk arbeid, og på den måten selv kunne tjene til livets opphold. Dette var nyttig både for de menneskene det gjaldt, og for landet som helhet. Hauge skriver i et av mange av sine brev: “Jeg har rådet til å gjøre sammenskudd for fabrikkers oppreisning og flere andre nyttige bruk, så den fattige kan

---

²⁵⁵ Aarflot 1971: 76.

²⁵⁶ Ording 1954: 243.

²⁵⁷ Ording 1954: 249.

²⁵⁸ Magnus 1996: 55-56.

ha arbeid. Det er bedre enn å la dem fortæres”.²⁵⁹ Det var et viktig mål for Hauge å få folk i arbeid.

Hauge startet papirfabrikk på Eiker i 1802. Mer enn 50 mennesker hadde sitt levebrød fra papirfabrikken, deriblant mange vanføre og mange barn. Her hadde også fabrikkens ledelse og arbeiderne både et sosialt og et åndelig fellesskap sammen. De fungerte nesten som en stor familie, og spiste blant annet alle måltider sammen. Mange som ellers ville levd under dårlige kår, fikk et trygt og godt liv på papirfabrikken på Eiker.²⁶⁰

Hauge startet flere anlegg etter modell av papirfabrikken på Eiker, bl.a. en ny papirfabrikk på Fennefoss. Den ble også et åndelig sentrum for haugianerne i Setesdal.²⁶¹ I 1803 kjøpte Hauge et trykkeri i Kristiansand. Hensikten med kjøpet var først og fremst å få billigere trykkeriutgifter på sine egne bøker. Videre startet han både gruvedrift, kornmøller og saltverk.²⁶² Hauge var initiativtaker og inspirator for mye ny næringsvirksomhet, og hadde en visjon om at alle mennesker kunne være med å bygge opp samfunnet i kraft av sin tro. Hauge var selv et eksempel, og mange av hans tilhengere fulgte siden etter han.²⁶³

Etter at Hauge hadde besøkt byer og bygder dannet det seg ofte vennsamfunn eller såkalte konventikler,²⁶⁴ som møttes for å ha åndelig fellesskap sammen. Disse fellesskapene brøt med konventikkelplakaten²⁶⁵ ved at man lot være å informere stedets sokneprest om møter på forhånd, og ved at både kvinner og menn deltok på samme møte. De ulike konventiklene hadde gjerne kontakt med hverandre, og utgjorde etter hvert et nettverk over hele landet.²⁶⁶

Det finnes ingen medlemslister over vennsamfunnene, og det er derfor ikke mulig å få en nøyaktig oversikt over antallet haugianere. Hauge sier også selv i sitt “Testamente”

---

²⁵⁹ Magnus 1996: 55. Språket er modernisert av Magnus.

²⁶⁰ Magnus 1996: 121.

²⁶¹ Magnus 1996: 122.

²⁶² Magnus 1996: 124/128/131.

²⁶³ Magnus 1996: 136.

²⁶⁴ <http://snl.no/konventikkel> : Private religiøse sammenkomster med skriftlesing, bønn og oppbyggelse.

01.12.11

²⁶⁵ <http://no.wikipedia.org/wiki/Konventikkelplakaten> : Lov fra 13.01.1741 som bl.a. forbød predikanter å avholde religiøse sammenkomster, konventikler, uten sokneprestens godkjenning. 01.12.11

²⁶⁶ Bang 1910: 359.

at de ikke hadde noe medlemsregister, slik at verken han eller noen andre visste hvor mange som tilhørte vennsamfunnet:

vi aldrig haft nogen Bog, saa (h)verken ieg eller nogen af Eder ved, (h)vor mange efter et aarnet Tal der er, som bekiender sig til den Troe, det Sin(d) og inbyrdes Venskab,....²⁶⁷

Men kilder sier at vekkelsen var omfattende og tilhengerne mange. Dikteren Christen Pram uttaler følgende om Hemne i Trondheim: "Især i Hemne hadde svermeren Hans Nielsen Hauge skaffet sekten så mange tilhengere at nesten hele Hemnes befolkning hørte dertil".²⁶⁸ Alv J. Magnus konkluderer med at vekkelsen både var landsdekkende og på mange steder svært omfattende.²⁶⁹

Omvendelsen var det grunnleggende i Huges forkynnelse, og han forkynte at en sann tro skulle gi frukter, det vil si synlige tegn. I Huges skrift "Religiøse Følelser og deres Værd" vitner mange mennesker om en radikal endring av livsstil etter at de har blitt omvendt. Huges tilhengere ble også kjent for sitt etiske alvor i både liv og lære, og ble av enkelte beskrevet som loviske. Men samtidens dom over Haugefolket var stort sett kun positiv.²⁷⁰

Haugevekkelsen førte til sosiale endringer i samfunnet. Magnus nevner bl.a. et eksempel fra en måneds møtevirksomhet med Hauge på Leinstranda utenfor Trondheim i 1799, der vekkelsen førte til en merkbar tilbakegang i drukkenskap. Dette skjedde også flere andre steder i landet. Magnus mener at undersøkelser fra både innland og utland, fra både Huges tid og nyere tid, bekrefter at det er en sammenheng mellom vekkelse og endring av det moralske livet.²⁷¹

Med Huges vekkelse oppstod også ønsket og behovet blant hans tilhengere for å kunne lese og skrive. Det var på Huges tid menighetenes ansvar å drive skoler, og det var derfor stor forskjell fra sted til sted hvor god undervisning man fikk som barn. De nyomvendte kristne ønsket å lese Huges oppbyggelige bøker og brev, og de som ikke

---

²⁶⁷ Hauge i Ording 1954: 245.

²⁶⁸ Magnus 1996: 138.

²⁶⁹ Magnus 1996: 138.

²⁷⁰ Magnus 1996: 184-185.

²⁷¹ Magnus 1996: 186.

kunne lese og skrive, ble oppfordret til å lære det. Haugianerne var også opptatt av barnas undervisning, og flere haugianere ble lærere. Hauge selv ble regnet som den store "folkelæreren", og han ønsket også å styrke allmueskolen. Et av hans forslag gikk ut på å øke lærerlønnen ved å redusere prestelønnen. Om han fikk gjennomslag for det forslaget, sier Magnus i sin bok "Veirydder med gnagsår" ingen ting om.²⁷²

---

²⁷² Magnus 1996: 188-190.

4. Sammenliknende drøfting

På bakgrunn av redegjørelsen i kapittel 3 vil jeg i dette kapittelet drøfte Wesley og Hauges teologi, for å se om det finnes noen likhetstrekk i deres forståelse av frelsen, rettferdiggjørelsen og helliggjørelsen. Før jeg drøfter den læremessige delen vil jeg se på deres biografier og inspirasjonskilder, her kalt kontekst, og se om det er noen likhetstrekk på disse områdene. Det gjør jeg fordi både biografi og inspirasjonskilder kan være med å påvirke teologien. Til slutt har jeg med en drøfting av de sosiale konsekvensene. Dette fordi begge teologi førte til sosialt engasjement i hvert sitt land.

4.1. Kontekst

Wesley og Hauge vokste begge opp i strenge, religiøse hjem, og ble tidlig lært opp til å frykte og elske Gud. Begge opplevde de en ulykke i barndommen som satte sterke spor i dem. Wesley ble reddet ut av en brennende prestebolig, og Hauge var nær ved å drukne. Begge vektla disse opplevelsene stor betydning for deres videre liv.

Både Wesley og Hauge hadde en sterk åndelig opplevelse som førte til endringer i deres kristne liv, og som fikk betydning for deres spesielle tjeneste. Wesley "kjente sitt hjerte forunderlig varmt" da han hørte Luthers fortale til Romerbrevet bli lest den 24. mai 1738.²⁷³ Wesley fikk da en erfaring av rettferdiggjørelsen, en personlig opplevelse av frelsesvisshet. Hauge fikk en liknende opplevelse den 5. april 1796 mens han gikk og pløyde åkeren og sang salmen "Jesus din søte forening å smake". Det åpnet øynene hans, og han forstod at han måtte overgi seg til Gud for at Ånden skulle få virke i han. Opplevelsen ga han også en brennende kjærlighet til både Gud og sine medmennesker.²⁷⁴

Når det gjelder utdanning er det store ulikheter mellom Wesley og Hauge. Skolegangen på 1700 tallet var ikke særlig god verken i England eller i Norge. Wesley fikk undervisning hjemme av sin mor fra 5 års alderen, og fikk på den måten en god grunnutdanning til den tiden å være. Han ble sendt på kostskole 10 år gammel,²⁷⁵ og

---

²⁷³ Collins 2003: 89.

²⁷⁴ Kullerud 1996: 79.

²⁷⁵ Collins 2003: 25.

17 år gammel begynte han å studere ved universitetet i Oxford.²⁷⁶ Han studerte både filosofi, klassisk litteratur, teologi og språk.²⁷⁷ Hauge fikk lite skolegang. Han vokste opp i et bondemiljø, der skole og utdanning ikke ble vurdert som viktig, men lærte likevel det grunnleggende som å lese, skrive og regne. Skolen var organisert på den måten at læreren reiste fra gård til gård og underviste barna fra den nærmeste kretsen. Mangel på økonomiske midler til lærere gjorde at skoleåret ofte ble kort, noen ganger varte det bare i 6 til 9 uker.

Derimot leste både Wesley og Hauge mye kristen litteratur, som fikk betydning for utformingen av deres egen teologi. Kan de ha hentet inspirasjon fra felles kilder? Wesley hentet inspirasjon til sin teologi fra de forskjellige tradisjonene som puritanismen, den anglikanske kirke, luthersk pietisme, romersk katolisisme, mystikken og den østlige ortodokse tradisjonen.²⁷⁸ Det er tydelig at disse tradisjonene på hver sin måte har hatt betydning for Wesleys kristendomsforståelse. Det var på et møte hos Herrnhuterne at Wesley fikk sin åndelige opplevelse da han hørte Luthers fortale til Romerbrevet bli lest. Det fikk spesielt stor betydning for Wesleys forståelse av rettferdiggjørelsen. Hauge hadde også stor leselyst, og da det ikke var mye annen litteratur enn religiøs litteratur tilgjengelig i hans hjem, ble det til at han leste mye kristen litteratur.²⁷⁹ Han leste mye av de pietistiske oppbyggelsesforfatterne som bl.a. Johann Arndt. Ellers har Pontoppidan og Luthers litteratur vært viktige inspirasjonskilder for Hauge, og de ga han et godt innblikk i den lutherske læretradisjon. I tillegg har Hauge også hentet impulser til sin kristendomsforståelse fra mystikken.

Begge hadde også personlig kontakt med herrnhuterne. Wesleys første møte med dem var på overfarten til Georgia. Det som gjorde sterkest inntrykk på Wesley ved dette møtet, var deres visshet og åndelige fred, som Wesley så sterkt selv søkte. Wesley hadde kontakt med herrnhuterne over tid, men de kom etter hvert til uenighet, og kontakten dem i mellom opphørte. Hauge kom i kontakt med herrnhuterne først og fremst via sokneprest Gerhard S. Seeberg, som i mange år var prest i Hauges

---

²⁷⁶ Collins 2003: 27.

²⁷⁷ Haraldsø 1997: 213.

²⁷⁸ Runyon 1998: 208.

²⁷⁹ Kullerud 1996: 46.

hjembygd Tune, og som drev menigheten der etter herrnhutisk mønster.²⁸⁰ Siden kom han i kontakt med herrnhuterne både i Kristiania, Drammen og i Danmark.²⁸¹

Dette viser at det er flere likhetstrekk i Wesley og Hauges biografier, og som har hatt betydning for teologien til dem begge. Det er også tydelig at Wesley og Hauge har hentet inspirasjon fra felles kilder.

4.2. Teologi.

I denne delen av oppgaven vil jeg sammenlikne John Wesley og Hans Nielsen Hauges teologi, ved at jeg drøfter deres forståelse av frelsen, rettferdiggjørelsen og helliggjørelsen, og ser etter likhetstrekk.

4.2.1. Frelsen.

Wesley beskriver frelse som en nærværende ting som omfatter hele Guds verk. Frelse er Guds nåde, og i begrepets mest omfattende betydning, omfatter det alt som skjer i et menneske ved den forutgående, rettferdiggjørende, helliggjørende og herliggjørende nåde. Wesley refererer til den frelse som apostelen snakker om, som består av to deler, rettferdiggjørelse og helliggjørelse.²⁸² Han forklarer rettferdiggjørelse som tilgivelse, hvor målet er Guds fred og glede.²⁸³ Samtidig som mennesket blir rettferdiggjort starter helliggjørelsens gradvise arbeid. Mennesket blir født på nytt, det skjer en virkelig forvandling, mennesket blir fornyet ved Guds kraft, og kjenner Guds kjærlighet i sitt hjerte. Frelsen omfatter alt det Gud gjør for, i og med mennesket fra unnfangelsen og frem til det får del i Guds herlighet i himmelen.²⁸⁴

Jeg opplever at det er vanskelig å få en klar oppfatning av Hauges forståelse av frelsen. Han har ikke skrevet prekener eller skrifter som direkte omhandler temaet, men sier noe om det i diverse sammenhenger. Jeg har søkt mest i Aarflots doktoravhandling, og

---

²⁸⁰ Norborg 1966: 25.

²⁸¹ Berg 1910: 81.

²⁸² Outler 1985: 156. Wesley's Sermon 43.

²⁸³ Outler 1985: 157-158. Wesley's Sermon 43.

²⁸⁴ Outler 1985: 158. Wesley's Sermon 43.

synes å se at det er tydelig at Hauge slutter seg til den pietistiske frelseslæren. Pietistene var opptatt av den subjektive erfaringen av frelsen, og så på frelsen som en utvikling i stadier som de kalte “ordo salutis”, på norsk: frelsens orden.²⁸⁵ Selv kaller Hauge stadiene i frelsesprosessen “Saliggjørelsens-Orden” i sitt skrift *Reiser* (1816), der han beskriver at frelsen tilegnes mennesket i en bestemt orden:

Denne Opreisning og det tabte Guds Billedes Oprettelse i Menneskenes Sjel er skeet eller aabnet Adgang til [...] ved den Forløsning, der er skeet formedelst Jesum Christum [...] men det kundgjøres Menneskene paa visse Vilkaar og i en vis Orden, som kaldes Saliggjørelsens-Orden, og denne ret at forstaae og føre sig ret til Nytte er Hovedsagen af vor Religion²⁸⁶

Selv om Hauge bruker begrepet “Saliggjørelsens-Orden” om “frelsens orden” har han i følge Aarflot ikke i noen av sine skrifter gitt en tydelig utforming av denne ordenen, men blandet dem sammen på diverse vis²⁸⁷. Samtidig avviser han i et annet skrift at frelsesprosessen skjer i stadier, og begrunner det ut fra Skriften:

Nøie at dele de Ting der foregaaer i Sjelen, som Angest over Synden, Benaadelse, Troe, Retfærdighed og Hellighed, det vil vi ikke opholde os ved, jeg erindrer ikke Bibelen opviser denne Deling som en sæskilt Orden.²⁸⁸

Jeg opplever at Hauge motsier seg selv noe i denne framstillingen, og viser at han ikke er konsekvent i sin beskrivelse av frelse. På den ene siden peker han på at enkelte grunnleggende trekk må være til stede, men uten noen tydelig og klar framstilling på hvordan. På den annen side avviser han en frelsens orden. I følge Aarflot blander han også de forskjellige leddene i frelsesprosessen om hverandre både i sine skrifter og sine salmer.²⁸⁹

Wesley beskriver frelse som en prosess, og i følge Maddox er det mer riktig å bruke begrepet “frelsens veg” enn “frelsens orden” i forhold til Wesley. Han beskriver frelsen

---

²⁸⁵ Aarflot 1969: 309.

²⁸⁶ Aarflot 1969: 311. Huges skrift “Reiser”.

²⁸⁷ Aarflot 1969: 311-312.

²⁸⁸ Aarflot 1969: 311. Huges skrift VII, Fest- og Helligdags Texter.

²⁸⁹ Aarflot 1969: 312.

som en dynamisk prosess der de forskjellige stadiene virker sammen.²⁹⁰ Lindstrøm derimot bruker både begrepet “frelsens orden” og “frelsens veg” om Wesleys beskrivelse av frelsen.²⁹¹ Wesley var overbevist om at alt Guds arbeid når det gjelder omsorg og nåde skjer gradvis, og viser bl.a. til skapelsen. Han sammenligner også frelsesprosessen med den naturlige menneskelige vekstprosessen, der mennesket vokser fra nyfødt barn til voksen. Slik er det også med den åndelige veksten.²⁹²

Selv om både Wesley og Hauge ser frelsen som en prosess, vil jeg si at det er en liten forskjell dem imellom. Til tross for Hauges noe uklare forhold til “frelsens orden”, er det likevel innenfor det synet jeg vil plassere han. Den lille forskjellen er om prosessen er en “orden” eller en “veg”. En “orden” er et fastsatt mønster, mens en “veg” er dynamisk. Selv om Wesley snakker om en “frelsens orden”, handler det for han mer om en dynamisk veg, fordi begrepene ikke er like fastlåst som i en “orden”.

I sammenlikningen av frelseslæren hos Wesley og Hauge er spørsmålet om synd interessant. Wesleyansk teologi lærer at helt fra syndefallet av har Gud vært med hvert menneske gjennom nåden, og står på menneskenes side i kampen mot synden. Guds nåde har en like betydningsfull makt i et menneskes liv som det synden har. Meistad beskriver det på denne måten: “Den forutgående nåden hjelper mennesket til å erkjenne godt og ondt og seg selv som en synder. Den rettfærdiggjørende nåden frelser mennesket fra syndens skyld, og den helliggjørende nåden frelser mennesket fra syndens makt”.²⁹³ Gud frelser altså mennesket både fra syndens skyld og fra syndens makt. Men selv om mennesket er både rettfærdig og hellig, faller mennesket likevel i synd, men ikke lenger i bevisst synd.

Hauge mente også at Jesu verk ikke bare var å frelse menneskene fra syndens skyld, men også fra syndens makt, og Aarflot²⁹⁴ sier at Hauge trolig fant grunnlag for dette hos Pontoppidan²⁹⁵ og i et Collins-skrift²⁹⁶. Et annet sted i sin doktoravhandling sier Aarflot at Hauge har gitt uttrykk for et syn på kristenlivet som minner om det lutherske uttrykket

---

²⁹⁰ Maddox 1994: 157-158.

²⁹¹ Lindstrøm 1977: 80.

²⁹² Maddox 1994: 153.

²⁹³ Meistad 1992: 64.

²⁹⁴ Aarflot 1969: 283.

²⁹⁵ Skriftet “Troens speil”.

²⁹⁶ “Jesu Christi Forklarelse i Sielen”.

“simul iustus et peccator”, “rettferdig og synder på samme tid”. Luther mente at selv om Gud erklærer mennesket rettferdig på grunn av Jesu verk, forblir det resten av sitt jordiske liv den samme synderen som tidligere.²⁹⁷ Aarflot forklarer Hauges lutherske syn med at den kristne ved troen har fått Jesus i hjertet, men fortsatt lever med sin kropp i verden. Derfor kan den kristne komme til å gjøre synd, men at synden ikke fordømmer mennesket så lenge det ikke er gjort med overlegg.²⁹⁸

En interessant kommentar i drøftingen av dette temaet er at også Augustin, en av oldkirkens største teologer, mente at mennesket blir frelst både fra syndens skyld og syndens makt. I følge Augustins nådelære, som også var grunnlaget for pietismen, gjør nåden en fornyelse av mennesket, en forvandling som kan erfares. Nåden gir mennesket en ny vilje og en delaktighet i Guds kjærlighet, og kommer til syne ved at mennesket får evnen til å gjøre det som er godt. På denne måten blir nåden ikke bare en tilgivelsesnåde, men også en forvandlingsnåde.²⁹⁹

I Wesleys teologi har den forutgående nåde stor betydning, og Wesley var opptatt av den forutgående nådes funksjon i frelsesprosessen. Den forutgående nåde er den nåde som alltid er der, som alltid handler før mennesket handler, og som gjør mennesket i stand til å gi en ansvarsfull respons på Guds kall.³⁰⁰ Etter syndefallet var det den forutgående nåde som ble menneskets redning. Gud lette etter mennesket, og ropte og kalte på mennesket. Ved den forutgående nåde hører mennesket Guds kall og blir i stand til å gi respons på kallet. Wesley mente også at på grunn av Guds forutgående nåde har mennesket sin egen frie vilje til å ta imot eller forkaste Guds frelsesgave. Frelsen er en gave som Gud gir til menneskene fordi han er nådig mot synderen, men det er mennesket med sin frie vilje som selv avgjør om det vil ta imot frelsen.³⁰¹

Jeg har ikke registrert at Hauge bruker begrepet forutgående nåde, men vi finner hans forståelse for at Gud har en måte å gjøre seg kjent på overfor menneskene i læren om den alminnelige åpenbaring. Hauge viser i sitt skrift “Guds Viisdom” at han kjenner den tradisjonelle læren om den alminnelige åpenbaring:

---

²⁹⁷ Meistad 1992: 76.

²⁹⁸ Aarflot 1969: 350-351.

²⁹⁹ <http://www.fag.hiof.no/~te/METODISME%20OG%20PIETISME%201993%20xi.doc>, 14.12.11.

Foredrag av Trond Enger: “Pietisme og metodisme”: 8.

³⁰⁰ Maddox 1994: 84.

³⁰¹ Meistad 1992: 77.

Thi Hedningerne skal ingen Undskyldning have paa Dommens-Dag fordi dem seer at der er en Verden med saa mange Skabninger, og derfor maae være en Herre som har dannet det alt.³⁰²

Den allmenne åpenbaring er en måte Gud gir seg til kjenne på for alle mennesker, og som gir mennesket en mulighet til å bli klar over Gud.³⁰³ Hauge mente at den allmenne åpenbaring kommer til uttrykk på en slik måte at mennesket er i stand til å gjøre seg forestillinger om Gud, og sikter spesielt til muligheten for å erfare at det finnes en Gud. Jfr. sitatet ovenfor.³⁰⁴ En forskjell mellom den forutgående nåde og den allmenne åpenbaring er at den allmenne åpenbaring ikke bærer i seg evnen til respons. Det er det Gud som gjør. Den allmenne åpenbaring kan overbevise mennesket om at Gud eksisterer, men den kan ikke fortelle mennesket noe konkret om Gud som det er mulig å gi respons på. Men ved den forutgående nåde har Gud gitt menneskene evnen til å gi respons, som vil si å leve etter Guds vilje.³⁰⁵ Det er en av gavene i den forutgående nåde at Gud har gitt menneskene evnen til å høre hans kall til tro.

Begrepet forutgående nåde er også et teologisk begrep innenfor den lutherske lære, og finnes både hos pietistene og hos Luther. Trond Enger skriver så vidt om begrepet i en artikkel i *Norsk Teologisk Tidsskrift* i 1979, *Pietismens forståelse av synd*. Han sier at begrepet forutgående nåde er et lite populært begrep i lutherdommen, som forklarer det som "en smak av frelsen før troen",³⁰⁶ der Gud igjen og igjen forsøker å trekke menneskene til seg. I sin store kjærlighet til det syndige mennesket, og i sin universelle frelsesvilje lar Gud menneskene få motta hans forutgående nåde. I denne forutgående nåde har også Gud gitt menneskene en fri vilje til å ta imot eller avvise Gud.³⁰⁷

Begrepet er et lite brukt begrep, men Luther brukte det. I sin kommentar til Romerbrevet (1515) skriver Luther om de som ikke har hørt evangeliet:

---

³⁰² Aarflot 1971: 76.

³⁰³ Henriksen 1994: 61.

³⁰⁴ Aarflot 1971: 76-77.

³⁰⁵ Maddox 1994: 29-30.

³⁰⁶ Enger 1979: 95.

³⁰⁷ Enger 1979: 95.

all people of this type have been given so much light and grace by an act of prevenient mercy of God as is sufficient for their salvation in their situation, as in the case of Job, Naaman, Jethro and others.³⁰⁸

Det er flere likhetstrekk i Wesley og Hauges forståelse av frelsen. Begge forstår frelsen som det Gud gjør for, i og med et menneske, men har noe ulik oppfatning av hvordan det skjer. Wesley er tydelig på at frelsen er en dynamisk prosess, en dynamisk “veg”, der begrepene ikke er så fastlåst som i en “orden”. Hauge er noe uklar i forhold til frelse som en prosess, men er likevel klar på at enkelte grunnleggende trekk må være til stede. Når det gjelder spørsmålet om synd er Wesley og Hauge enige. Begge mener at mennesket blir frelst fra både syndens skyld og syndens makt, slik at synden ikke lenger har makt over den kristne. Wesley er tydelig på at et menneske som er helliggjort ikke lenger begår bevisst synd. Hauge sier det samme på en litt annen måte, at mennesket fortsatt synder fordi det lever i verden, men at synden ikke lenger fordømmer den kristne. Både Wesley og Hauge er tydelige på at Gud har en måte å gjøre seg kjent på overfor menneskene, Wesley ved den forutgående nåde og Hauge ved den allmenne åpenbaring.

4.2.2. Rettferdiggjørelsen.

Wesley var enig i de kirkelige reformatorenes lære om rettferdiggjørelsen, som beskrev rettferdiggjørelse som tilgivelse, en handling der Gud viser at han på grunn av Jesu død og oppstandelse er nådig og tilgir syndere.³⁰⁹ I sin preken “Justification by Faith” beskriver Wesley rettferdiggjørelse som det Gud gjør for mennesket, og som først og fremst handler om at Gud tar imot og tilgir alle mennesker til tross for at de er syndere.³¹⁰ Wesleys syn på rettferdiggjørelsen viser tydelig at han her har hentet inspirasjon fra den vestlige teologien.

I følge Aarflot samstemmer Hauges lære om rettferdiggjørelsen med den lutherske lære, som forklarer rettferdiggjørelsen som “syndenes forlatelse og tilregningen av Jesu rettferdighet”.³¹¹ Ved sin nåde tilgir Gud syndere på grunn av Jesu død og

---

³⁰⁸ Balia og Kim 2010: 51. Pelikan, Jaroslav (ed), Luther`s Works.

³⁰⁹ Cobb 1995: 84-85.

³¹⁰ Outler 1985: 189. Wesleys Sermon 5.

³¹¹ Aarflot 1969: 338.

oppstandelse. Rettferdiggjørelsen er en følge av at Gud både tar sin lov, sin kjærlighet til menneskene, og menneskenes synd på alvor.³¹²

Det har vært mye diskusjon innenfor den vestlige teologien om rettferdiggjørelsen skjer ved troen alene, eller om den også har sammenheng med vår personlige hellighet. Reformatorene var enige om at Gud tilgir synderen av tro, og ikke av gjerninger.³¹³ Wesley fulgte reformatorenes synspunkt om at gjerninger ikke er nødvendig for rettferdiggjørelsen. Jesu verk er menneskenes redning, fordi mennesket selv ikke kan gjøre seg fortjent til Guds tilgivelse.

Wesley var også opptatt av anger i forbindelse med rettferdiggjørelsen, og mente at det ikke var mulig å tro uten anger. For at et menneske skal kunne tro, må det erkjenne at det er en synder som har behov for tilgivelse. Samtidig understreker Wesley at tro er den eneste betingelsen for rettferdiggjørelse.³¹⁴

Hauge har som tidligere nevnt ingen egen doktrine om rettferdiggjørelsen, men sluttet seg til den lutherske læren om "rettferdiggjørelse ved troen alene".³¹⁵ Jeg kan ikke se at Hauge er opptatt av anger slik som Wesley er det, men han vektla sterkere budskapet om Guds bud og den kristnes kamp mot synden. Av den grunn ble Hauge beskyldt for å bygge rettferdiggjørelsen på lovgjerninger. Han avviste den beskyldningen, og hevdet at hans syn på rettferdiggjørelsen var ved tro alene. Samtidig mente han at en kristens liv skulle vise seg i en kamp mot synden og et liv i gode gjerninger. I følge Aarflot harmonerer ikke dette synet helt med den tradisjonelle lutherske rettferdiggjørelseslære. Hauge var mer opptatt av vekselvirkningen mellom tro og lydighet enn av vekselvirkningen mellom lov og evangelium.³¹⁶ Hauge, som Wesley, la også vekt på erfaringen av det kristne livet, og knyttet det til sin egen åndelige opplevelse i 1796.³¹⁷ Etter det jeg kan se utdyper han ikke dette nærmere i forbindelse med rettferdiggjørelsen.

---

³¹² Henriksen 1994: 188-189.

³¹³ Cobb 1995: 84-85.

³¹⁴ Cobb 1995: 87-88.

³¹⁵ Aarflot 1969: 338.

³¹⁶ Aarflot 1971: 101.

³¹⁷ Aarflot 1971: 132.

Både Wesley og Hauge er opptatt av gode gjerninger, men handler gjerninger om fortjeneste for rettferdiggjørelse eller om frukten av rettferdiggjørelse? Den tidlige Wesley var opptatt av egen deltagelse for å bli rettferdiggjort. Han mente da at det var nødvendig med en viss form for hellig livsførsel, sammen med Den hellige Ånds makt, for å bli rettferdiggjort, og var ikke komfortabel med et strengt syn på rettferdiggjørelse ved tro alene. Wesley endret dette synet etter opplevelsen i Aldersgate i 1738, og ble deretter en sterk tilhenger av rettferdiggjørelse ved tro alene.³¹⁸ Siden hevdet Wesley at gjerninger ikke er nødvendig for rettferdiggjørelsen, og at mennesket ikke kan gjøre seg fortjent til Guds tilgivelse. Jesus gjorde ved sin død og oppstandelse det mennesket selv ikke kan gjøre. Gode gjerninger er derimot frukten av rettferdiggjørelse, det vil si helliggjørelse. Wesley mente at den som bevisst unngår å gjøre gode gjerninger, ikke vil vokse i nåde, i Guds bilde eller i likhet med Jesus, og kan ikke forvente å bli helliggjort.³¹⁹

Hauge hevdet også at han ikke bygde rettferdiggjørelsen på gjerninger, og at mennesket ikke kan gjøre seg fortjent til rettferdiggjørelsen.³²⁰ Hauge var også tydelig på at den gjenfødtes liv skulle vise seg i gode gjerninger, og gode gjerninger blir dermed en frukt av rettferdiggjørelsen.³²¹ Aarflot sier videre at Hauge etter hvert la sterkere vekt på at rettferdiggjørelsen hadde en forvandlende effekt, som en gjenopprettelse av det falne mennesket, og at mennesket skulle vokse og utvikle seg mot større fullkommenhet.³²²

Det er flere likhetstrekk i forståelsen av rettferdiggjørelsen hos Wesley og Hauge. Begge var først og fremst opptatt av Guds tilgivelse av synderen, begge hevdet at rettferdiggjørelse skjer ved troen alene og ikke på grunn av gjerninger. Begge var også tydelige på at gode gjerninger er en frukt av rettferdiggjørelsen og nødvendig for helliggjørelsen.

---

³¹⁸ Maddox 1994: 148.

³¹⁹ Outler 1985: 164. Wesley's Sermon 43.

³²⁰ Aarflot 1969: 340.

³²¹ Aarflot 1969: 188.

³²² Aarflot 1969: 341-342.

4.2.3. Helligjørelsen

Helligjørelsen var viktig både for Wesley og Hauge. Wesley beskriver helligjørelsen som en fornyelse av sjelen i Guds bilde, og uttrykker det bl.a. på denne måten i et av sine brev: "... because the more he is renewed in the image of God, the more God can renew it in others by him, ..." ³²³ Helligjørelse var også tema på den første konferansen Wesley holdt for den metodistiske vekkelsen i 1744, og spørsmålet som ble stilt var dette: "Q. What is to be sanctified? A. To be renewed in the image of God, in righteousness and true holiness". ³²⁴

Hauge forkynte helligjørelse som en livsforvandling, som en fornyelse av menneskets indre. Han så gjenfødselen som en innføring i det nye livet med Kristus, og i den forbindelsen snakker også Hauge om gjenopprettelse av gudsbildet i mennesket, i tråd med Johann Arndts motiv. I sin utlegning av Fader Vår i "Evangeliske Levnets-Regler" (1796), har han tolket bønnene i Fader Vår inn i et "ordo-salutis" mønster, og her kommer gjenfødselen til uttrykk som opprettelsen av Guds bilde. ³²⁵

Wesley var tydelig på at det ved Guds nåde skjer en virkelig forvandling av den troende, en forvandling som får konsekvenser for det livet den kristne lever, og som vil vise seg i gode gjerninger, og i tjenesten for sin neste. ³²⁶ En viktig leveregel for Wesley var å elske Gud og sin neste. Slik ble også det sosiale en viktig side ved Wesleys hellighetsbegrep. De kristne skal virke i verden som Guds hender og føtter, og på den måten bekjempe det onde og tjene sin neste. Det vil gjøre at den troende vokser både som menneske og som kristen. ³²⁷ Så sterkt uttrykker Wesley den sosiale siden ved helligjørelsen at han hevder at det ikke finnes noen annen hellighet enn sosial hellighet. ³²⁸

Wesley mente at det kristne livet må leves i et fellesskap, og at den kjærligheten et menneske får fra Gud må gis videre til andre mennesker, og spesielt til de fattige og de som lider. ³²⁹ Wesley sier i sin preken "Sermon on the Mount, IV": "Whatever grace you

---

³²³ Baker 1980: 403.

³²⁴ Wesley 1777: 33.

³²⁵ Aarflot 1969: 343.

³²⁶ Meistad 1992: 96-97.

³²⁷ Meistad 1992: 265.

³²⁸ Runyon 1998: 112.

³²⁹ Runyon 1998: 163.

have recieved of God may through you be communicated to others”.³³⁰ Dette er bakgrunnen for Wesleys opprettelse av klassemøtene, som var et av de tidligste og mest utstrakte hjelpetiltakene som Wesley gjorde for de fattige. Klassene blir beskrevet på denne måten i “De allmenne regler”:

a company of men having the form and seeking the power of godliness, united in order to pray together, to receive the word of exhortation, and to watch over one another in love, that they may help each other to work out their salvation³³¹

På klassemøtene delte medlemmene troen med hverandre, de sang salmer, leste fra Bibelen, og ba sammen. Wesley utformet “De allmenne regler” som retningslinjer for klassene.³³² Dette handler om den kristne etterfølgelsen, om det å bli mer lik Jesus.

Den viktigste oppgaven til Hauge og hans venner/tilhengere var å vinne mennesker for Guds rike ved å forkynne den sanne tro og lære, og ved å gå i Jesu fotspor.³³³ Hauge var som Wesley av den oppfatning at de kristne skulle være med å gjøre levekårene bedre for de fattige og nødlidende i landet. Hauge så det som viktig å få folk i arbeid, slik at de fattige selv kunne tjene til livets opphold. Som tidligere nevnt startet Hauge diverse handels- og industrivirksomhet, og ga på den måten arbeid til mange fattige og nødlidende mennesker.

Hauge så tjenesten for sin neste som en del av helliggjørelsen. Han utdyper dette bl.a. i tilknytning til ordene fra Joh.15.1, om Jesus og det sanne vintreet. Dette vintreet slutter aldri å bære frukt, og den kristne renses ved Den hellige Ånd slik at det bærer mer frukt. Det vil si at det mennesket som er fornyet og forvandlet i sitt indre har fått en ny kraft til å følge Guds bud og en ny kjærlighet til å tjene sin neste, og utrunder den kristne til å gjøre Guds oppdrag i verden.³³⁴ Hauges viktigste leveregel var også å elske Gud og sin neste³³⁵, og det var viktig for han å formane sine venner/tilhengere til å leve etter den samme regelen. Dette uttrykker han i sitt “Testamente”, som er svært formanende for hvordan hans venner/tilhengere skulle leve og forholde seg til hverandre og samfunnet,

---

³³⁰ Runyon 1998: 163.

³³¹ Book of Discipline 2009: 90.

³³² Meistad 1992: 288-289.

³³³ Ording 1954: 242-243.

³³⁴ Aarflot 1969: 348.

³³⁵ Ording 1954: 242.

og for hvordan Hauge mente tilhengerne skulle leve sin tro i praksis, det vil si å leve i helliggjørelsen³³⁶.

Hauge var også av den oppfatning at det kristne livet måtte leves i et fellesskap, og samlet sine tilhengere i grupper etter mønster av de pietistiske konventiklene.³³⁷ Han var påvirket av det fellesskapsidealet som var å finne hos de apostoliske fedre, som var et levende og kjærlighetsfullt fellesskap. Disse fellesskapene skulle tjene til oppbyggelse og oppmuntring for de kristne ved samtale, bibellesning, bønn og sang. Fellesskapet var også viktig for å få styrke og kraft til å gå ut og vitne for sine medmennesker og tjene sin neste.³³⁸

“Testamentet” har en parallell til Wesleys “Allmenne regler”, men en vesentlig forskjell er at Hagues “Testamente” først ble kjent og gjeldende etter hans død. Wesleys “Allmenne regler” derimot var gjeldende for den metodistiske vekkelsen også under Wesleys levetid, og fungerte som regler for “klassene”. Hauge hadde bestemt at hans “Testamentet” ikke skulle utgis før etter hans død, og dets primære hensikt kan ha vært et forsøk på å opprettholde vennsamfunnene som ble dannet under Hagues virksomhet også etter hans død.³³⁹

Wesley ser helliggjørelsen i et dynamisk perspektiv, og som en prosess frem mot et mål. Han sammenligner den fysiske menneskelige vekstprosessen, der mennesket vokser fra nyfødt barn til voksen, med den åndelige utviklingen i helliggjørelsen, der målet er å bli en moden kristen.³⁴⁰ Wesley så også helliggjørelsen som en karakterformende prosess, som er gjort mulig ved at den falne menneskenaturen får del i guddommelig liv og kraft.³⁴¹ Gud gir mennesket mulighet for å vokse i nåde, og målet er fullkommenhet i kjærlighet og endelig frelse.³⁴²

Hauge så også på helliggjørelsen som en prosess, som en gradvis forvandlingsprosess der menneskets vilje og Guds nåde virker sammen. Gud handler i og med

---

³³⁶ Ording 1954: 242.

³³⁷ Aarflot 1969: 69.

³³⁸ Aarflot 1969: 430.

³³⁹ Aarflot 1969: 422.

³⁴⁰ Maddox 1994: 187.

³⁴¹ Maddox 1994: 122.

³⁴² Heitzenrater 1989: 100.

mennesket ved Den hellige Ånd.³⁴³ Hauge sammenliknet også den fysiske menneskelige utviklingen med den åndelige utviklingen, og beskriver rettferdiggjørelsen og helliggjørelsen som en prosess i skriftet "Fest- og Helligdags Texter" (1820):

da vil Faderen og Sønnen ved den Helligaand retfærdiggjøre og helliggjøre os mere og mere, saa vi voxe fra Børn til unge folk og fra unge Folk til en Mand i Christo³⁴⁴

Det karakteristiske ved Wesleys syn på helliggjørelsen er at den er en prosess, men Wesley avviser heller ikke at helliggjørelsen kan skje momentant. Dette drøfter Wesley i *A Plain Account of Christian Perfection*. Han hevder der at helliggjørelse også kan skje på et øyeblikk, men at det for de fleste menneskene skjer som en prosess over tid. Wesley sier at der helliggjørelsen skjer momentant, er det likevel en gradvis prosess både før og etter helliggjørelsesøyeblikket.³⁴⁵ Lindstrøm forklarer dette som at den gradvise helliggjørelsesprosessen kan forstyrres av Guds direkte inngrep, og mennesket blir da på et øyeblikk løftet opp på et høyere plan. Frelsesprosessen har i følge Wesley følgende plan: 1) den første anger eller overbevisning, 2) rettferdiggjørelsen, inkludert den nye fødsel, 3) helliggjørelsen, 4) herliggjørelsen.³⁴⁶ Maddox forklarer Wesleys kombinasjon av gradvis og momentan helliggjørelse ved å vise til Wesleys vektlegging av at helliggjørelse er Guds ufortjente gave til mennesket, og som en konsekvens av dette kan helliggjørelsen også skje momentant.³⁴⁷

Jeg kan ikke se at Hauge har denne kombinasjonen av gradvis og momentan helliggjørelse. Han ser helliggjørelsen som en prosess, men understreker at helliggjørelsesprosessen er på grunn av Guds objektive handling,³⁴⁸ og som en Guds gave til menneskene.

Det er mange likhetstrekk i Wesley og Hauges forståelse av helliggjørelsen. Både Wesley og Hauge ser helliggjørelsen som det verk Gud fortsetter å gjøre i det rettferdiggjorte mennesket, og som det begrepet som beskriver frelsens utvikling. Begge sammenliknet den åndelige utviklingen med den naturlige menneskelige utviklingen fra

---

³⁴³ Aarflot 1969: 348-350.

³⁴⁴ Aarflot 1969: 351.

³⁴⁵ Wesley 1777: 81.

³⁴⁶ Lindstrøm 1977: 88.

³⁴⁷ Maddox 1994: 154.

³⁴⁸ Aarflot 1969: 349.

nyfødt barn til voksen. Wesley forkynte helliggjørelsen som en fornyelse av menneskets sjel i Guds bilde, og er tydelig på at det er Gud som virker i den troende. Hauge så gjenfødselen som en innføring i det nye livet med Kristus, som gjenopprettelsen av gudsbildet i mennesket.³⁴⁹ Både Wesley og Hauge hadde den samme viktige leveregelen “å elske Gud og sin neste”, og det sosiale ble en viktig side ved helliggjørelsen for dem begge. Wesley forkynte at de kristne skulle virke i verden som Guds hender og føtter, og Hauge så helliggjørelsen som utrustning til å gjøre Guds oppdrag i verden. Begge så også fellesskapet som viktig for helliggjørelsen, og samlet sine tilhengere i grupper. Wesleys “klasser” var mer organisert enn Hauges konventikler. “Klassene” bestod av 10-12 navngitte medlemmer med en leder. Gruppene som dannet seg rundt Hauge var mindre formelle. De hadde også en leder, men ikke noe medlemsregister. Wesley og Hauge er også samstemte i at helliggjørelsen er en prosess, men Wesley mente også at helliggjørelsen kan skje momentant. Denne kombinasjonen av gradvis og momentan helliggjørelse finner jeg ikke hos Hauge.

4.3. Sosiale konsekvenser

Det dobbelte kjærlighetsbudet var et viktig grunnlag for Wesley og hans tjeneste, og han gjentok det utallige ganger både i sine prekener og i sine skrifter. Kjærligheten til Gud og nesten er uatskillelig, og kjærligheten må vise seg i gode gjerninger. Wesley sier at mennesket må ære Gud både med sin kropp og med sin ånd. Kjærligheten til Gud uttrykkes i lovprisning og bønn, og kjærligheten til nesten uttrykkes i barmhjertighetsgjerninger.³⁵⁰

Det var mye fattigdom og nød i England på Wesleys tid, og Wesley ble vitne til dette på sine utallige reiser rundt i landet, og han kjente at han måtte gjøre noe for å bekjempe denne nøden. Den kjærligheten han selv hadde fått fra Gud måtte få konsekvenser for det livet han levde. Dette førte også til mange tiltak overfor de fattige, i form av konkret hjelp som penger, mat, klær, medisiner m.m., og opprettelse av bl.a. skoler, bank og apotek.³⁵¹ Wesley var også opptatt av å få de fattige i arbeid, og startet flere

---

³⁴⁹ Aarflot 1969: 343.

³⁵⁰ Outler 1984: 544. Wesleys Sermon 24.

³⁵¹ Borgen og Haraldsø 1993: 232.

arbeidstiltak i form av arbeidsplasser og det vi i dag kaller micro-lån.³⁵² Ved micro-lån kunne de fattige kjøpe materialer og utstyr og starte sin egen bedrift. Også de fattiges helse opptok Wesley, og han sørget for fri medisinsk behandling, en egen medisinsk klinikk, og egne medisinske råd i form av en "legebok", *Primitive Physick*.³⁵³ Wesley og hans tilhengeres innsats fikk stor betydning for de fattige og nødlidende i England.

Også Hauge hadde det dobbelte kjærlighetsbudet som grunnlag for sin tjeneste, og det førte til helt konkrete handlinger for å hjelpe de svake i samfunnet. Hauge mente at handlinger var viktigere enn ord, og sier, i følge Sigbjørn Ravnåsen:³⁵⁴ "Det er våre handlinger som skal lyse", og mente med det at kristendommen skal leves ut i hverdagen.³⁵⁵ Den kristne skal leve et liv i Jesu etterfølgelse, og streve etter å bli lik Jesus.³⁵⁶ Den kristne troens kjennetegn er gode gjerninger, og han så det som en kristens plikt å være med å gjøre levekårene bedre for de dårligst stilte i samfunnet. Det var mye fattigdom også i Norge på den tiden Hauge hadde sitt virke.

Både Wesley og Hauge hadde det dobbelte kjærlighetsbudet som grunnlag for sitt virke, men var det kjærligheten til Gud og sin neste som drev dem i det arbeidet de utførte blant fattige og nødlidende i hvert sitt land?

Marquardt drøfter Wesley og hans sosiale engasjement i sin bok *John Wesley's Social Ethics*. Han stiller spørsmålet om hvorfor John Wesley, og de andre medlemmene i "The Holy Club", var så opptatt av å gjøre gode gjerninger blant de fattige og nødlidende, og refererer til John Wesley selv. Han hadde utformet en rekke spørsmål i den forbindelse, eksempelvis dette:

Whether it be not our bounden duty always to remember that He did more for us than we can do for him, who assures us, "Inasmuch as ye have done it to one of the least of these my brethren, ye have done it unto me?"³⁵⁷

---

³⁵² Jennings 1990: 60-61.

³⁵³ Jennings 1990: 61.

³⁵⁴ Instituttleder ved Haugeinstituttet i Kristiansand.

³⁵⁵ Ravnåsen 2010, kronikk i Vårt Land.

³⁵⁶ Aarflot 1969: 352.

³⁵⁷ Marquardt 1992: 23-25.

Marquardt sier at Wesley og "The Holy Clubs" motiv er todelt. På den ene siden handler det om etterfølgelse av Jesus og oppfyllelse av hans guddommelige befaling, samtidig som det også handler om streben etter egen velsignelse. Lydigheten til Jesu ubestridte myndighet var forbundet med stadig mer velsignelse. Wesley mente at å elske Gud og sin neste er den kristnes viktigste forpliktelse, og at kjærligheten til Gud skal ha første prioritet.³⁵⁸ Guds kjærlighet til alle mennesker var et viktig utgangspunkt for Wesley. Alle mennesker er like mye verdt, og Guds kjærlighet omfatter også de ubetydelige og de minste blant mennesker. Disse skulle spesielt merke Guds kjærlighet som ble gitt til dem, og det var denne kjærligheten som ble basis for metodistenes hjelp til de fattige.³⁵⁹ Alle teologiske retninger integrerer på en eller annen måte nestekjærlighet og gode gjerninger, og Wesley gjorde det ved å integrere det i menneskets hellighet, den sosiale helligheten.³⁶⁰

Aarflot drøfter i sin doktoravhandling *Tro og lydighet* Hauges motiv for hans samfunnsengasjement, og refererer til tre personer som har gjort undersøkelser på dette området, Lars Flatø, Sverre Norborg og Einar Molland. Undersøkelsene er ikke detaljert beskrevet i Aarflots bok, og det er nærmest bare deres konklusjoner som blir referert. Lars Flatø har gjort undersøkelser for å finne sammenhengen mellom de religiøse, og de økonomiske og sosiale faktorene i Hauge-vekkelsen. I følge Aarflot stiller Flatø spørsmål om Hauges samfunnsengasjement, med bl.a. opprettelse av diverse bedrifter, kan betraktes som en konsekvens og frukt av hans kristendomsforståelse. Flatø mener at det ikke er Hauges religiøse grunnsyn som er det viktigste motivet, men opplysningstidens "virketrang og gavnløst".³⁶¹ Nordborg derimot så Hauges samfunnsengasjement som kristent motivert. I sin undersøkelse omtaler han Hauges iver etter å tjene penger og skaffe seg egen formue, som var viktig for ham før han hadde sin åndelige opplevelse. Norborg mener at denne egenskapen fikk en positiv virkning i tjenesten for nesten etter åndsopplevelsen.³⁶² Molland går i sin undersøkelse nærmere inn på nøysomhetsmotivet hos Hauge, og peker faktisk på en viss parallell til metodismen.³⁶³ Dette blir ikke begrunnet i Aarflots bok. Hauge selv begrunnet sitt samfunnsengasjement teologisk, i følge Aarflot. Han så på tjenesten for Gud og nesten

---

³⁵⁸ Marquardt 1992: 26.

³⁵⁹ Marquardt 1992: 33.

³⁶⁰ Forelesning 29.11.10, Hilde Marie Ø. Movafagh.

³⁶¹ Aarflot 1969: 366.

³⁶² Aarflot 1969: 368.

³⁶³ Aarflot 1969: 368.

som et husholderansvar: “og derved var jeg og en utroe Huusfoged for min Gud, hvilke alle er som ikke elsker Gud over alle Ting og sin Næste som sig selv”.³⁶⁴ Hauge mente at det ikke er Gud som trenger menneskets tjeneste, men ens neste: “at en skal gjøre andre godt deraf og meddeele de Fattige, thi Gud trenger ikke dertil”.³⁶⁵ Aarflot mener at det er lydigheten til Gud og kjærligheten til sine medmennesker som er drivkraften i Hauges etiske grunnholdning.³⁶⁶

Det er flere likheter i de sosiale konsekvensene hos Wesley og Hauge. Begge ønsket å bedre levekårene til de fattige og nødlidende, og begges virksomhet gjorde også store endringer for mange mennesker. Wesley var opptatt av å hjelpe de fattige ved å gi konkret og direkte hjelp. Samtidig satte han også i gang flere arbeidsprosjekter for å hjelpe de fattige til egen forsørgelse og selvrespekt. Hauge derimot ga ikke direkte økonomisk hjelp. Han mente det var bedre å få folk i arbeid slik at de kunne forsørge seg selv, og opprettet mange nye arbeidsplasser. Hauge mente dette var bedre enn å gi almisser.³⁶⁷ Det har vært drøftet bakgrunnen for deres sosiale engasjement. For Wesley handlet det om etterfølgelse av Jesus, sammen med en streben etter egen velsignelse. Når det gjelder Hauge har det blitt stilt spørsmål om det var for hans egen innteksts skyld, men Aarflot mener at det er kjærligheten til Gud og sin neste som var drivkraften også for Hauge.³⁶⁸ Både Wesley og Hauge begrunnet sitt sosiale engasjement teologisk, og det synes klart for meg er at det var kjærligheten til Gud og sin neste som drev både Wesley og Hauge i det arbeidet de gjorde.

---

³⁶⁴ Aarflot 1969: 369. Hauges “Guds Viisdom”, 1796.

³⁶⁵ Aarflot 1969: 370. Hauges “Guds Viisdom”, 1796.

³⁶⁶ Aarflot 1969: 370.

³⁶⁷ Aarflot 1969: 366.

³⁶⁸ Aarflot 1969: 370.

5. Konklusjon

Problemstillingen for denne oppgaven er: *Hva er likhetstrekkene i John Wesley og Hans Nielsen Hauges teologi?* Jeg har prøvd å svare på denne problemstillingen ved å redegjøre for og drøfte teologien til både John Wesley og Hans Nielsen Hauge.

Oppgaven starter med en biografisk presentasjon av dem begge, og jeg fant flere likhetstrekk i deres biografier. Begge var oppvokst i strenge religiøse hjem, og ble tidlig lært opp til å frykte og elske Gud. Begge opplevde en ulykke i barndommen som fikk betydning for deres videre liv. Begge hadde også en sterk åndelig opplevelse som førte til endringer i deres kristne liv, og som fikk stor betydning for deres tjeneste.

Det er derimot store ulikheter når det gjelder utdanning. Wesley var universitetsutdannet, og hadde studert både filosofi, klassisk litteratur, teologi og språk, mens Hauge bare hadde en enkel folkeskole, der han kun lærte det grunnleggende som å lese, skrive og regne. Begge hadde stor leselyst, og hentet inspirasjon til sin teologi fra flere litterære kilder. Det er tydelig at de har hentet inspirasjon fra felles kilder, som pietismen og mystikken. Begge hadde også en tid personlig kontakt med herrnhuterne.

Det er flere likhetstrekk i Wesley og Hauges forståelse av frelsen. Begge forstår de den som det Gud gjør for, i og med et menneske. Wesley er tydelig på at frelsen er en dynamisk prosess, og bruker selv gjerne begrepet "frelsens veg". Hauge er noe uklar i forhold til frelse som en prosess, men er klar på at enkelte grunnleggende trekk må være til stede. Når det gjelder spørsmålet om synd, er både Wesley og Hauge enige om at mennesket blir frelst fra både syndens skyld og syndens makt. Begge er også tydelige på at Gud har en måte å gjøre seg kjent på overfor mennesker, Wesley ved den forutgående nåde og Hauge ved den allmenne åpenbaring.

Wesley og Hauges forståelse av rettferdiggjørelsen har flere likhetstrekk. Begge beskriver rettferdiggjørelsen som det Gud gjør for mennesket, og som først og fremst handler om tilgivelse. De var også enige i at rettferdiggjørelsen skjer ved troen alene, og ikke på grunn av gjerninger. Samtidig var begge tydelige på at gode gjerninger er en frukt av rettferdiggjørelsen som er nødvendig for helliggjørelsen.

Både Wesley og Hauge ser helligjørelsen som det verk Gud fortsetter å gjøre i det rettferdiggjorte mennesket, og Wesley forklarte helligjørelsen som en fornyelse av menneskets sjel i Guds bilde. Hauge forklarte gjenfødselen som gjenopprettelsen av gudsbildet i mennesket. En viktig side ved helligjørelsen for dem begge er den sosiale siden, og de hadde også den samme leveregelen: å elske Gud og sin neste. Dette skulle vise seg i gode gjerninger for andre mennesker i verden. Et annet likhetstrekk er deres vektlegging av fellesskapets betydning for helligjørelsen. Det medførte at de samlet sine tilhengere i grupper. Wesley i "klasser" og Hauge i "konventikler". Både Wesley og Hauge forstår helligjørelsen som en prosess, og begge sammenliknet også den åndelige utviklingen med den fysiske menneskelige utviklingen. Wesley derimot mente at helligjørelsen også kan skje momentant. En slik kombinasjon av gradvis og momentan helligjørelse kan jeg ikke finne hos Hauge.

Det er også flere likheter i de sosiale konsekvensene hos Wesley og Hauge. Begges forkynnervirksomhet og tjeneste gjorde store og positive endringer for mange mennesker, og spesielt de fattige og svake. Wesley var opptatt av å gi konkret og direkte hjelp, samtidig som han også igangsatte mange arbeidstiltak og arbeidsplasser. På den måten kunne de fattige tjene egne penger og forsørge seg selv. Hauge mente det ikke var riktig å gi direkte økonomisk hjelp, men bidro sterkt til opprettelse av mange arbeidsplasser. Begge begrunnet sitt sosiale engasjement teologisk, med utgangspunkt i kjærligheten til Gud og sin neste.

Denne oppgaven viser at det finnes noen ulikheter, men at det er flest likhetstrekk i John Wesley og Hans Nielsen Huges teologi.

6. Litteraturliste

- Baker, Frank, 1980. *The works of John Wesley, volume 25. Letters I, 1721 – 1739.* Clarendon Press, Oxford.
- Balia og Kim, 2010: Tittel og forlag mangler. (Pelikan, Jaroslav (ed), Luther`s Works)
- Bang, Anton C., 1875. *Hans Nielsen Hauges testamente til sine venner.*
- Bang, Anton C., 1910. *Hans Nilelsen Hauge og hans samtid.* J.W.Cappelens forlag.
- Bjerknes, Ingeborg, 1963. *Hans Nielsen Hauge og hans slekt*
- Book of Discipline of the United Methodist Church, 2009. The United Methodist Publishing House.
- Borgen, Peder og Haraldsø, Brynjar, 1993. *Kristne kirker og trossamfunn.* Tapir.
- Bull, Jacob B. 1996. *Hans Nielsen Hauge.* Lunde.
- Cobb, John B. Jr., 1995. *Grace & Responsibility. A Wesleyan Theology for Today.* Abingdon Press, Nashville.
- Collins, Kenneth J., 2003. *John Wesley, A Theological Journey.* Abingdon Press, Nashville.
- Enger, Trond, 1975. *Pietisme – hva er egentlig det?* Artikkel i Kirke og kultur, 80. årgang, hefte nr. 3, 164-175.
- Enger, Trond, 1979. *Pietismens forståelse av synd, - eller: synden kan nedkjempes.* Artikkel i Norsk Teologisk Tidsskrift, 80. årgang, hefte 2, 89-107.
- Enger, Trond, 1993. Foredrag. *Pietisme og metodisme.*
- Haddal, Ingvar, 1966. *John Wesley.* Nomi forlag.
- Haddal, Ingvar, 1669. Redaktør E. Anker Nilsen. *Metodismen og John Wesley,* Oslo. Lutherstiftelsen.
- Haraldsø, Brynjar, 1997. *Kirke og misjon gjennom 2000 år.* Lunde forlag.
- Heitzenrater, Richard P., 1989. *Mirror and Memory. Reflections on early Methodism.* Abingdon Press, Nashville.
- Heitzenrater, Richard P., 2002. *The Poor and the People Called Methodists.* Abingdon Press, Nashville.
- Henriksen, Jan-Olav, 1994. *Guds virkelighet. Kristen dogmatikk.* Luther forlag.
- Henriksen, Jan-Olav, 2006. *Tegn, tekst og tolk. Teologisk hermeneutikk i fortid og nåtid.* Universitetsforlaget.
- Jennings Jr., Theodore W., 1990. *Good News to the Poor.* Abingdon press.
- Kimbrough, Jr., S.T., 2002. *Orthodox and Wesleyan Spirituality.* St. Vladimir`s Seminary Press, Crestwood, New York 10707.
- Kullerud, Dag, 1996. *Hans Nielsen Hauge. Mannen som vekket Norge.* Forum Aschehaug.
- Lindstrøm, Harald, 1977. *Wesley og helliggjørelsen.* Kurèr-forlaget.
- Maddox, Randy L., 1994. *Responsible Grace: John Wesley`s practical theology.* Abindon Press, Nashville.
- Magnus, Alv Johan, 1996. *Veirydder med gnagsår.* Prokla-Media.
- Marquardt, Manfred, 1992. *John Wesley`s Social Ethics, Praxis and Principles.* Abindon Press, Nashville.
- Meistad Tore, 1992. *Frelsens veg: Teologi og etikk i wesleyansk tradisjon*”. Alta lærerhøgskole.
- Norborg, Sverre, 1966. *Hans Nielsen Hauge. Biografi, 1771-1804.* J.W. Cappelens Forlag.
- Norborg, Sverre, 1970. *Hans Nielsen Hauge. Biografi, 1804-1824.* J.W. Cappelens Forlag.
- Oftestad, Bernt T., Rasmussen Tarald, Schumacher, Jan, 2005. *Norsk kirkehistorie*

Universitetsforlaget.

- Ording, H.N.H. og H. Fæhn, 1947 – 54. *Hans Nielsen Hauges skrifter*.
- Outler, Albert C., 1984. *The works of John Wesley, volume 1. Sermons I*. Abingdon Press, Nashville.
- Outler, Albert C., 1985. *The works of John Wesley, volume 2. Sermons II*. Abingdon Press, Nashville.
- Ravnåsen, Sigbjørn, 2010. *Kronikk i Vårt land om Hans Nielsen Hauge*.
- Reksten, Erling, 1993. *Europas historie 1500-1815*. Eget forlag – Asker
- Runyon, Theodore, 1998. *The New Creation, John Wesley`s Theology Today*. Abingdon Press, Nashville
- Wesley John, 1976. *Explanatory Notes upon The New testament*. Epworth Press.
- Wesley John, opprinnelig 1777, utgitt 1983. "A Plain Account of Christian Perfection". Epworth Press.
- Aarflot, Andreas, 1969. *Tro og lydighet. Hans Nielsen Hauges kristendomsforståelse*. Universitetsforlaget.
- Aarflot, Andreas, 1971. *Hans Nielsen Hauge. Liv og budskap*. Universitetsforlaget.

Internett:

- <http://www.fag.hiof.no/~te/METODISME%20OG%20PIETISME%201993%20xi.doc>,
14.12.11.
- <http://historie.tumblr.com/post/536539593/vitenskapsrevolusjonen>:
- http://snl.no/den_industrielle_revolusjon:
- <http://snl.no/pietisme>
- <http://www.methodistmessage.com/feb2002/principle.html> 03.11.11.
- <http://wesley.nnu.edu/john-wesley/the-letters-of-john-wesley/wesleys-letters-1775/>.
03.11.11.
- <http://snl.no/konventikkel>, 01.12.11
- <http://no.wikipedia.org/wiki/Konventikkelplakaten>, 01.12.11